

Anvisningar för utformning av innerstadens gaturum

Juni 2024
Version 1.0

Linköping

Där idéer blir verklighet

Innehåll

Förord	3	3. Gatans möblering	23
1. Inledning.....	4	En del av helhetsuttrycket.....	23
Berörande och intressant stadsmiljö	4	Gaturummets möblemang	25
Helhetens betydelse	4	Basutrustning inom innerstaden.....	25
Riksintresse för kulturmiljö.....	5	Färgsättning och ytbehandling	26
Avgränsning	5	En sammanhållen färgskala	26
Vem vänder sig anvisningarna till?	6	Parkering för cykel och mobilitetstjänster	27
Beslut	6	Möblering i gaturummet	27
Läsanvisning	6	Cykeltak	27
2. Gatans rum	7	Skyltar och vägmärken.....	28
Gaturummet i den täta staden	7	Skyltar på allmän plats	28
Gaturummet – en del av stadsutvecklingen ...	7	Skyltar med reklambudskap.....	29
En utveckling i etapper.....	7	Träd	30
Två zoner	8	Placering av träd i stadsrummet	30
Gatunätet	8	Uteserveringar.....	31
Gestaltningssnivå	10	Uteservering i gaturummets möbleringszon .	31
Beläggingsmaterial.....	10	Konst.....	32
Typsektioner och markbeläggning.....	11	El- och teknikutrustning	33
Stadskärnan (gestaltningssnivå 1).....	11	El- och teknikutrustning	33
Innerstaden (gestaltningssnivå 2a och 2b).....	15	4. Bilaga - typsektioner	34
Tillgänglighet.....	18		
En tillgänglig stad	18		
Kulturmiljö	19		
Kulturhistorisk hänsyn.....	19		
Dagvatten	20		
Åtgärder som ökar funktion och attraktivitet	20		
Miljöhänsyn	22		
Livscykelperspektiv	22		

1. Inledning

Linköping växer och utvecklas. En viktig faktor i utvecklingen är en stark och attraktiv innerstad samt en stadskärna med ett rikt stadsliv. En attraktiv och funktionell innerstad gagnar inte bara linköpingsborna utan utgör även ett viktigt konkurrensmedel för Linköpings utveckling.

Anvisningar för utformning av innerstadens gaturum behandlar gaturummet. Gatans rum fungerar inte enbart som bas för en transport- och underjordisk infrastruktur; gatan är framför allt ett offentligt rum som ska fungera som plats för ett aktivt stadsliv, ekosystemtjänster och ekonomisk utveckling. Gatunätet är stadens sammanhållande rumsliga system, och fungerar som grund för en flexibel och ekonomisk utveckling av staden. Detta dokument utgår från *Arkitekturprogram för Linköpings innerstad*, där den kontinuerliga gatan pekas ut som en av tre grundläggande byggstenar som innerstadens utveckling ska vila på. Dessa anvisningar presenterar en bas för hur gaturummet ska utformas och disponeras med utgångspunkt i den kontinuerliga gatan. Detta för att gaturummet ska fungera som möjliggörare för ett flexibelt och attraktivt stadsliv.

Torg, parker och andra platsbildningar är egna arkitektoniska objekt och behandlas inte här. Möjligheten finns dock att använda sig av anvisningarnas principer även vid gestaltningen av parker och torg. Inte heller trafikmiljöer såsom busshållplatser behandlas i denna anvisning.

Berörande och intressant stadsmiljö

Stadens offentliga rum har stor betydelse för dess attraktivitet. I stadens offentliga rum finns plats för människors möten, både det oväntade mötet såväl som det planerade. Möten som är viktiga för informationsspridning, kulturskapande och idéutveck-

ling. Innerstadens gator och torg med omgivande verksamheter och butiker ska utgöra en naturlig plats för handel, nöjesliv och kultur i Linköping med omnejd. Städens attraktionskraft vid val av bostadsort eller etableringar av näringslivet påverkas alltmer av det utbud som staden kan ge. Kvaliteten på städernas offentliga rum och kulturutbud blir allt viktigare för att tillmötesgå behovet från medborgare och besökare. Utformningen av det kontinuerliga gaturummet ska således bidra till att skapa och underlätta för en berörande och intressant stadsmiljö som en del i att skapa en attraktiv stad.

Helhetens betydelse

Stadsmiljön i innerstaden bestäms av många faktorer. Inom det kommunala uppdraget utförs en mängd olika arbeten som alla påverkar stadsmiljön, såsom markupplåtelse, om- och tillbyggnationer, ledningsarbeten, trafikregleringar, parkeringsverksamhet, skötsel och underhåll. I detta arbete ingår även att bevaka och involvera olika intressen, behov och funktioner. När många olika perspektiv behöver ges plats i stadsutvecklingen är det viktigt att försöka skapa en gemensam målbild och god samverkan i de interna samt externa processerna. God samverkan medför ett större engagemang för innerstaden i sin helhet och dess betydelse för kommunen och regionen.

Även till synes små detaljer såsom möbler, belysning och cykelparkeringar är sådant som påverkar vår upplevelse av gatumiljön och därmed vår upplevelse av staden. Genom att skapa en tydlig och konsekvent utformning av innerstadens gator gällande markmaterial, disponering och färgskalor kan vi skapa en mer attraktiv, flexibel, funktionell, tillgänglig och läsbar innerstad.

Ställningstaganden och principlösningar framtagna i den här anvisningen är sammanvägda utifrån arkitektonisk kvalitet, lagkrav, kulturhistoriska, gestaltningsmässiga och funktionella aspekter samt utifrån erfarenheter av drift och underhåll. I vissa frågor finns befintliga styr- och anvisningsdokument och där det är möjligt hänvisas till dessa.

Anvisningar för utformning av innerstadens gaturum har tagits fram som en del i arbetet med att förverkliga visionen för innerstaden, ”Mer och bättre innerstad” (*Utvecklingsplan för Linköpings innerstad*, sid 7). Detta dokument ersätter *Stads- miljöprogram för Linköpings innerstad* från 2008.

SYFTE

Syftet med *Anvisningar för utformning av innerstadens gaturum* är att dokumentet ska:

- vara vägledande för verksamma som arbetar med utformningen av innerstadens gaturum, såväl i investerings- som exploateringsprojekt.
- skapa effektivare processer med högre kvalitet i både processarbete och i slutprodukt.
- utgöra ett underlag i dialogen mellan kommunen och externa aktörer, såsom exempelvis fastighetsägare och näringsidkare.

Riksintresse för kulturmiljö

Stora delar av Linköpings mest centrala delar, stadskärnan, ingår i riksintresset för kulturmiljö (se kartbild på sid 8). Stadskärnan är utpekad som särskilt värdefull ur kulturmiljösynpunkt av Linköpings kommun. Inom detta område finns en stor andel byggnader, platser, torg och stråk med höga

kulturhistoriska värden. Inom riksintresset krävs därför alltid att stor varsamhet och hänsyn tas till god helhetsverkan och förhållandet till platsen och dess omgivande arkitektur vid nybyggnation och tillskapandet av nya funktioner eller ny möblering i stadsrummet.

Avgränsning

Den geografiska avgränsningen för den utvidgade innerstaden.

Ramarna för *Anvisningar för utformning av innerstadens gaturum* utgörs av ställningstaganden och inriktningar i kommunens övergripande planer och program. Den fördjupade översiktsplanen *Utvecklingsplan för Linköpings innerstad* inklusive tillhörande tematiska tillägg och program sätter ramarna.

Den geografiska avgränsningen för innerstaden i den här anvisningen följer samma avgränsning som *Utvecklingsplan för Linköpings innerstad*, det vill säga den utvidgade innerstaden, se bild ovan. Innerstaden i anvisningen syftar alltså genomgående på den utvidgade innerstaden.

Detaljeringsgraden för innehållet i detta dokument utgör nivån mellan kommunens övergripande styrdokument, översiktsplaner samt program och *Teknisk handbok*.

Denna anvisning behandlar hur dispositionen och gestaltningen av innerstadens gaturum bör utföras. I *Teknisk handbok* presenteras hur anläggningar ska utföras konstruktionsmässigt, vilket innebär att den typ av detaljeringsnivå som presenteras där inte ingår i detta dokument. För tekniska och konstruktionsmässiga lösningar ovan och under mark, se *Teknisk handbok*.

I dokumentet behandlas endast det offentliga gaturummet, inte kvartersmark med dess gårdar. Utformning och disponering gällande olika funktioner som behöver bäras av kvartersmarken (exempelvis cykelparkering, sophantering, angöring och parkering för rörelsehindrade) är dock av stor vikt för det omgivande stadsrummet. Relationen mellan det offentliga gaturummet och kvartersmark samt hur dessa angränsar till och samspelar med varandra är central för upplevelsen av staden. Därför kan/bör denna anvisning även vara vägledande för kvartersmark, särskilt kvartersmark som är öppen för allmänheten.

Anvisningarna innefattar inte hur gatorna ska regleras ur ett trafikperspektiv. Den redogör inte heller för olika typer av lagstiftning. Tillgänglighet är en av utgångspunkterna för utformningen och gaturummets föreslagna principer. Boverkets riktlinjer och övergripande krav är en utgångspunkt gällande tillgänglighet och bör efterföljas

Vem vänder sig anvisningarna till?

Anvisningarna ska vara en vägvisare och ett stöd för tjänstepersoner i deras bedömningar och arbete med innerstadens utformning. Anvisningarna kan även användas som ett stöd för externa aktörer i samarbetet med Linköpings kommun.

Beslut

Dokumentet är anvisningar och antas därför inte politiskt. Dokumentet ska aktualitetsprövas vart fjärde år. Vid en aktualitetsprövning är det viktigt att utvecklingen av innerstaden bevakas och att indelningen mellan stadskärna och innerstad med respektive gestaltningsnivåer ses över och eventuellt justeras.

Läsanvisning

Anvisningarna är uppdelad i två kapitel; *2. Gatans rum* och *3. Stadens möblering*.

Del 2 Gatans rum behandlar innerstadens och stadskärnans olika gaturum, vilka funktioner som ryms i gaturummet, hur dessa bör disponeras samt gatans material.

Del 3 Gatans möblering redovisar hur möbleringen av gaturummets utrustning bör disponeras. I detta kapitel ingår även en färgsättningsprincip.

2. Gatans rum

Detta kapitel beskriver gaturummets roll och betydelse i staden och stadsutvecklingen samt olika typer av gaturum och typsektioner.

Gaturummet i den täta staden

Linköpings innerstad har en variation av gatutyper, men generellt har bilen under lång tid varit styrande i utformningen av gaturummen. Kraven på framkomlighet för övriga trafikslag samt ett behov av samutnyttjande av ytorna i gaturummet har ökat, samtidigt som förutsättningarna gällande gatans rum i form av begränsade ytor kvarstår. Linköpings historiska stadskärna utgörs till stor del av relativt smala gaturum. Även innerstaden har utrymmesmässigt begränsade gaturum.

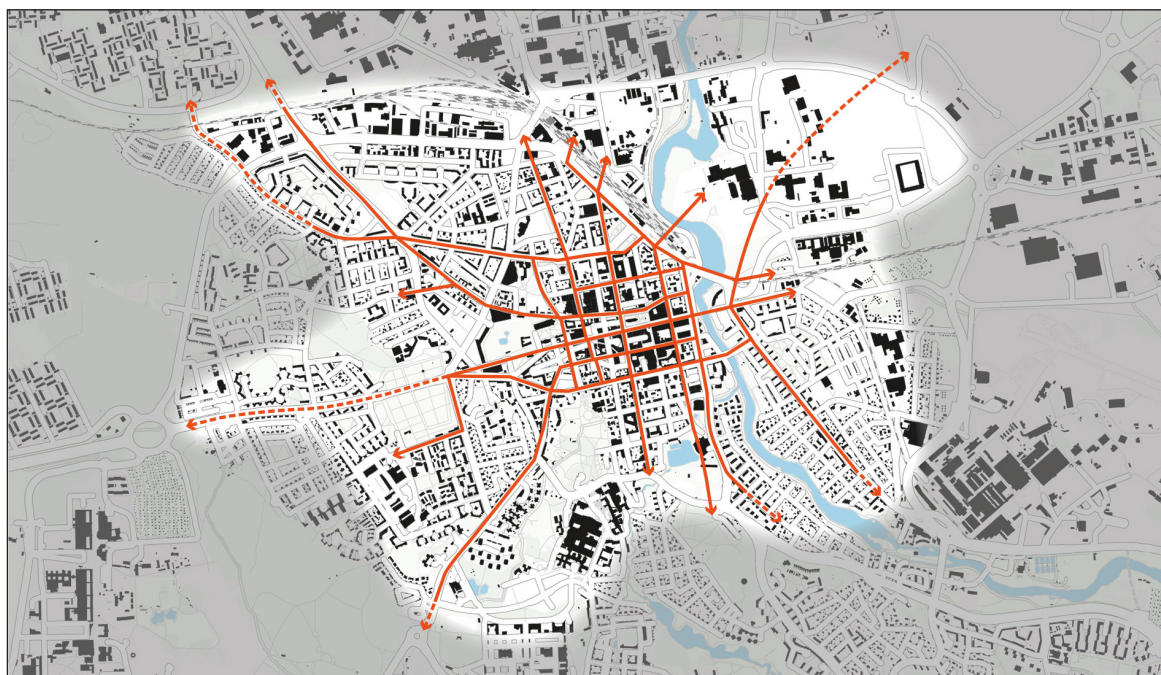
Gaturummet – en del av stadsutvecklingen

I *Utvecklingsplan för Linköpings innerstad* beskrivs den planerade utvecklingen och utvidgningen av Linköpings innerstad. Planen redovisar bland annat att utvecklingen ska ske via utpekade stra-

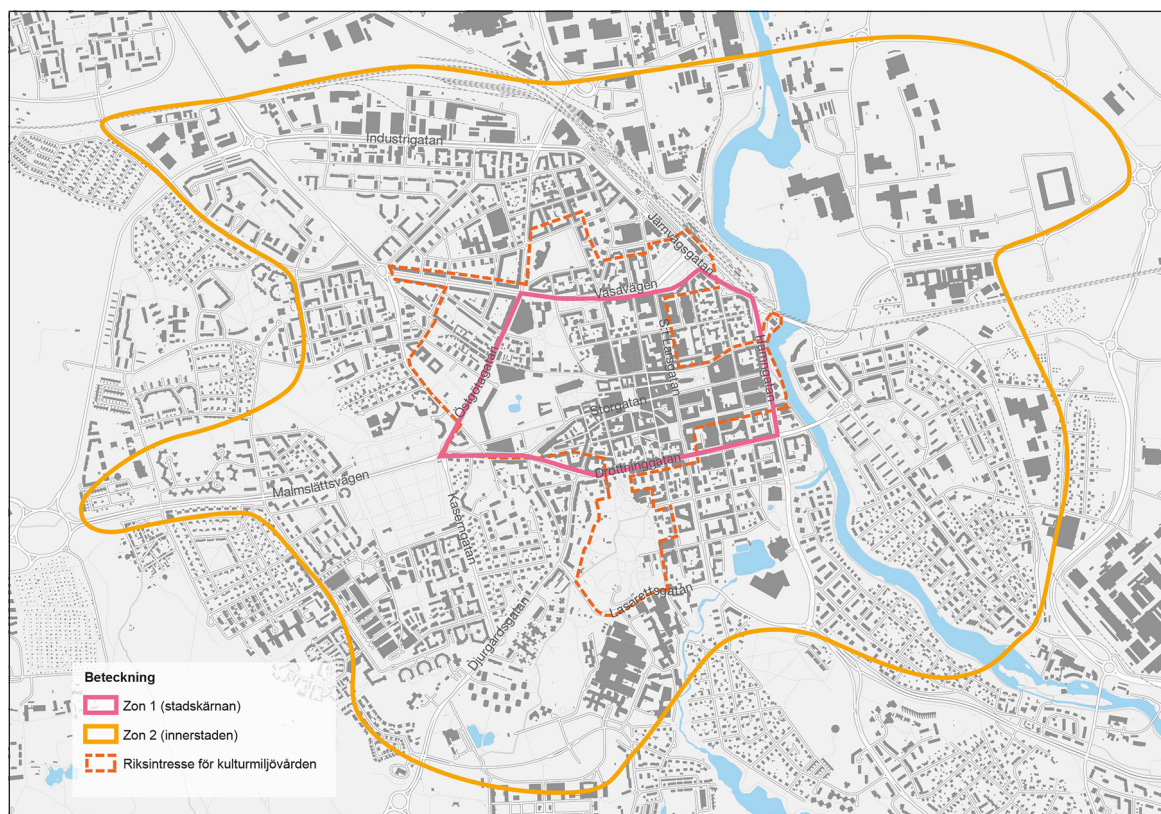
tegiska stråk, se karta nedan. I planen framgår att gaturummet utgör ett verktyg för stadsbyggandet, genom att förena utvecklingen av gränsområden och större omvandlingsområden med befintlig innerstad. Inriktningen för den utvidgade innerstaden är att samla aktiviteter och rörelser i huvudstråk för att koncentrera stadslivet och ge ett bättre underlag för butiker, caféer och andra verksamheter. Stråken bidrar på så sätt till en aktiv och upplevelserik stadsmiljö.

En utveckling i etapper

Utvecklingen av befintliga stråk och gatumiljöer kommer att ske successivt men bör ske i samklang med utvecklingen av gränsområden och större omvandlingsområden när innerstaden växer. På sikt kommer stadslivet att växa längs de primära stråken, och stadskärnans karaktär kommer att vidgas

De utpekade strategiska stråken i *Utvecklingsplan för Linköpings innerstad*. Även Repslagaregatan är utpekad som ett strategiskt stråk.

Zonindelning stadskärna och den utvidgade innerstaden.

längs de strategiska stråken. Även om utvidgningen sker etappvis är ambitionen att gatans sektion ska vara kontinuerlig men att gestaltningsnivån kan variera.

Två zoner

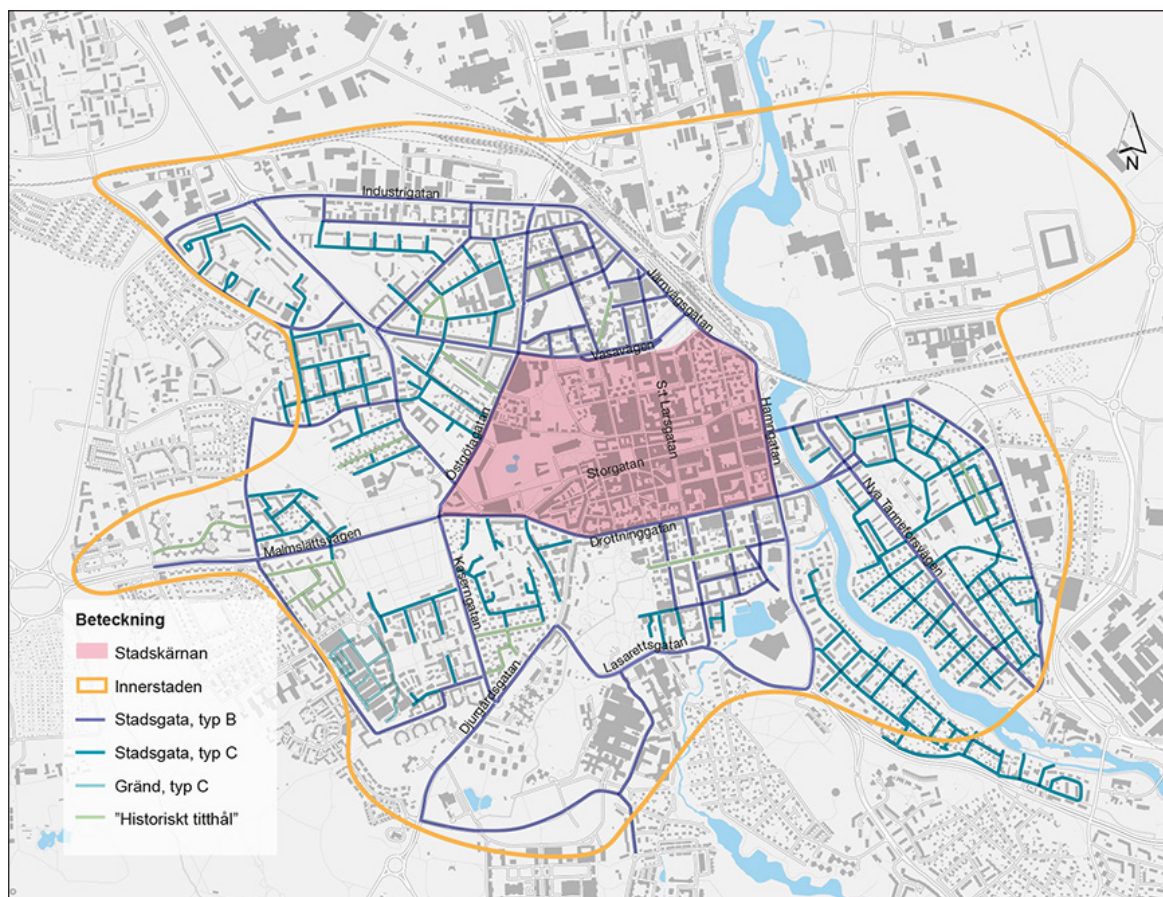
Gatornas utformning varierar sinsemellan beroende på olika förutsättningar - bland annat gaturummets bredd, trafikflöden/reglering, omgivande arkitektur och andel verksamheter i byggnadernas bottenvåningar. De centrala delarna utmärker sig särskilt genom den högre andelen verksamheter och därmed även flödet av människor. Det är också en gemensam mötesplats för både boende och besökare i staden. För att hantera skillnaderna delas innerstaden upp i två zoner, *stadskärnan* och *innerstaden*. Området för innerstaden följer den geografiska avgränsningen som presenteras i *Utvecklingsplan för Linköpings innerstad*, den så kallade "utvidgade innerstaden". Fortsättningsvis kommer "den utvidgade innerstaden" att benämnas som "innerstaden" i detta dokument. Innerstaden i denna anvisning syftar alltså på den geografiska avgränsningen för den utvidgade innerstaden som presenteras i *Utvecklingsplan för Linköpings innerstad*. Inom respektive zon är målsättningen att gatorna ska få ett likartat grundutförande, en generell och kontinu-

erlig utformning som håller över tid. En viktig del i gestaltningen av gaturummet är även att gatan ska medverka till en tydlig upplevelse av prioriteringen mellan trafikslag samt ett lämpligt trafiktempo. En enhetlig och tydlig grundutformning av gaturummet bidrar till en flexibilitet i hur gaturummet kan nyttjas, vilket bidrar till ett rikare stadsliv och bidrar till stadens attraktivitet och läsbarhet.

Gatunätet

Gatunätet i innerstaden är indelat i tre gatutyper: gränder, stadsgatan och de historiska titthålen. Gränder, som saknar nivåskillnader, möjliggör trafikreglering i form av gågata eller gångfartsområde vilket främjar korsande rörelser över gatan. Grändsektionen återfinns i stadskärnan. I övrigt är det den klassiska stadsgatan med kantsten som dominerar i innerstaden. Stadsgatan kan ha olika typer av trafikreglering och kan ha funktionen lokalgata, uppsamlingsgata och huvudgata etc.

Ett antal gator i innerstaden bedöms ha ett extra stort kulturhistoriskt värde och benämns som "historiska titthål". För dessa saknas typsektioner eftersom varje gata har speciella förutsättningar gällande funktion, storlek och historiska aspekter. De historiska titthålen bör utformas individuellt utifrån framförallt ett kulturhistoriskt perspektiv.

Inriktning för innerstadens gatutyper.

Inriktning för stadskärnans gatutyper.

För både gränder och stadsgator finns flera typsektioner (typ A, typ B osv) som möjliggör att det i varje projekt finns en flexibilitet och anpassning till olika funktioner och trafikflöden samtidigt som ett kontinuerligt och likartat uttryck kan tillskapas.

Gestaltningarnivå

Typsektionerna kompletteras med gestaltningarnivåer som främst avser markbeläggningen: 1, 2a och 2b. Inom stadskärnan används nivå 1 och i övriga innerstaden används nivå 2a och 2b.

Det som i huvudsak skiljer materialnivåerna åt är:

Geografiskt område	Gatutyp	Gestaltningarnivå
Stadskärnan	Gränd typ A	1
	Gränd typ B	1
	Gränd typ C	1
	Stadsgata typ A	1
Innerstaden	Historiska gator	Anpassad
	Stadsgata typ B	2a
	Stadsgata typ C	2b
	Historiska gator	Anpassad

- *Gestaltningarnivå 1*
Natursten på trottoarerna och natursten eller asfalt på körbanor.
- *Gestaltningarnivå 2a*
Betongplattor på trottoarerna och asfalt på körbanor.
- *Gestaltningarnivå 2b*
Asfalt på både trottoarer och körbanor.

Beläggningmaterial

Markbeläggningen är gaturummets golv. Rätt utformat bidrar detta till intryck av sammanhang och kontinuitet samt god tillgänglighet och framkomlighet. I gatans perspektiv blir markbeläggning, kantstenslinjer och nivåskillnader viktiga element. Utöver den primära funktionaliteten ökar även vackra markbeläggningar innerstadens attraktivitet, särskilt den tid då ytan inte upptas av trafik, torg-handel eller andra aktiviteter.

Markbeläggningmaterial ska väljas på ett sådant sätt att de ger en god funktionalitet som bärare av stadens olika trafikslag och funktioner. Markbeläggningen kan också ge signaler till brukaren om hur ytan är tänkt att användas och bidra till god framkomlighet och tillgänglighet. Exempelvis kan det ge anvisningar om hur olika trafikslag prioriteras.

Beläggningmaterial i ljusa färgtoner bör eftersträvas för att bättre reflektera himmelsljuset och belysningen, så att innerstaden upplevs som ljus, trivsam, trygg och säker. På stadskärnans gator ska traditionella naturstensbeläggningar av företrädesvis svensk granit med kulörer inom den grå-gråroda skalan användas. I valsituationer ska långsiktigt hållbara material med god livslängd väljas i första hand. Möjligheterna till återanvändning, underhåll och lagning av markbeläggningen så att lagningarna blir estetiskt tilltalande och beläggningens estetiska kvaliteter under hela livslängden ska också vägas in. Detta talar för naturstensbeläggningar i stadskärnan. Utformning och materialval som ska användas i Linköpings innerstad redovisas i typsektioner (se sid 34).

Typsektioner och markbeläggning

Typsektioner och markmaterial är uppdelade utifrån innerstadens två zoner, stadskärnan och innerstaden. Samtliga typsektioner finns samlade på sid 34-43.

Stadskärnan (gestaltningnivå 1)

Gränd typ A, B och C

– gator med lågt trafiktempo

Linköpings trafikplan pekar ut Linköpings stadskärna som ett område där gångtrafik ska premieras. Gatutypen **gränd** syftar till att gynna gångtrafik, och ska regleras och utformas med tydlighet i att fordon ska lämna företräde åt gående samt att inga fordon får framföras i högre hastighet än gångfart i syfte att skapa säkerhet för gångare.

För att gatutypen gränd ska vara motiverad ska gatan vara eller ha potential att bli befolkad, innehållsrik och fungera som ett aktivt stråk i stadsrummet. Gränden saknar trottoarer, vilket innebär att all beläggning ligger i samma nivå för att främja korsande rörelser.

I Linköpings stadskärna är det många funktioner som ska rymmas i gaturummet. Genom att arbeta med en jämn gata utan nivåskillnader gynnas generellt gång- och cykeltrafiken och omgivande verksamheter längs en gata. Utformningen av grändsektionen syftar till att motivera valet att gå framför andra färdssätt och bjuda in gångtrafikanterna att använda hela gaturummet. Ett markgolv som läggs i en nivå med ett markmaterial av en och samma karaktär signalerar och tydliggör gatans reglering som gågata eller gångfartsområde. Denna typ av gatuutformning medför dock även att samspelet, både inom och mellan de olika trafikslagen, blir extra viktigt.

Utöver gångtrafikanterna kommer övriga trafikanter i stadskärnan, bland annat cyklister och leveransbilar, att ha olika god framkomlighet beroende på tid på dygnet. Under morgon och förmiddag har stadslivet med stora flöden av gångtrafikanter inte kommit igång, vilket ger övriga trafikanter goda möjligheter till smidiga resor även på de mest

centrala gatorna. Under de tider då gångtrafikanter dominerar på gatan bör övrig trafik anpassa sig till stadslivet längs de gator som är reglerade som gågata, gångfartsgata/gångfartsområde eller motsvarande. För att reglera för viss trafik (exempelvis leveranser) under de mest aktiva timmarna på de mest aktiva gatorna kan även dynamiska pollare i körfältet användas under vissa tider på dygnet.

I stadskärnan föreslås beläggningar i enbart natursten i olika format inom grändsektionen samt på stadsgatans gångbanor. Det är viktigt att vara medveten om att en naturstensbeläggning i dessa sektioner kräver markvärme. Flammade naturstensytor blir väldigt hala och hållarnas format innebär begränsningar i hållfasthet vid tunga fordon som exempelvis snöröjningsfordon. I de fall markvärme inte bedöms rimligt ur olika perspektiv för stadskärnans grändsektioner kan det innebära att den centrala ytan bestående av flammad smågatsten byts ut till asfalt. Ytor med naturstenschällar utmed fasader, fris med smågatsten intill fasad samt ränndalar ska alltid förses med markvärme. Den sektion som gäller för dessa situationer beskrivs i sektion Gränd C på sid 36.

Inom stadskärnan är det typsektionen *Gränd typ A*, en sektion som uteslutande består av natursten och som kräver markvärme, som dominerar. Ett fåtal gator utformas dock enligt typsektion *Gränd typ B* eller *Gränd typ C*, där körfältet utgörs av småhållar eller asfalt. Ett fåtal gator pekas ut som *Stadsgata typ A*, vilket innefattar gator med nivåskillnad mellan trafikslagen och är främst kopplade till stråk med kollektivtrafik eller gator med större andel biltrafik med exempelvis kantstensparkering.

Stadsgata, typ A

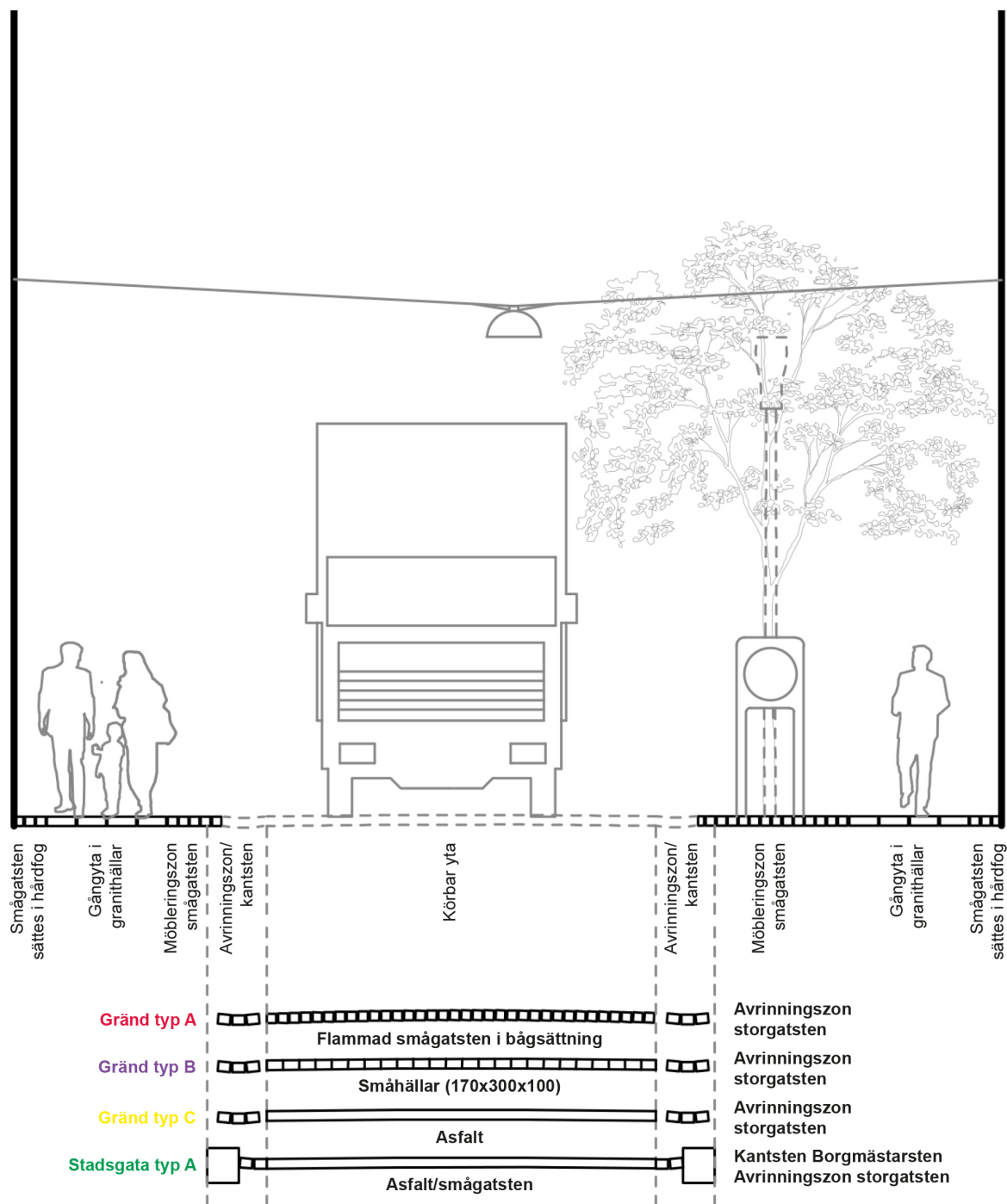
–stadskärnans bostadsgata

Inom stadskärnan finns ett antal bostadsgator av lokal karaktär, eller gator med högre trafikflöden och med få verksamheter i byggnadernas bottenvåningar, där gatutypen gränd inte är lämplig.

Gatutypen **stadsgata** inom stadskärnan separerar gångtrafikanterna från fordonstrafiken, inklusive cykel, genom en nivåskillnad med kantsten. På stadsgatan samsas cykeltrafiken således med övriga fordon på körbanan.

I ett bredare gaturum kan zonen mellan gångtrafik och fordonstrafik utgöras av en bredare möbleringszon där exempelvis busshållplats, cykel-/ eller bilparkering, trädplanteringar eller uteserveringar kan anläggas samt skyltning och belysning. I ett smalare gaturum kan möbleringszonen utgöras av enbart vägmärken. Parkering för rörelsehindrade och angöring, cykelparkering samt lastzon bör prioriteras framför reguljär bilparkering.

I smala gaturum av tydligt lokal karaktär består gaturummet av en köryta och trottoarer. Stadskärnans stadsgata dominerar över gränd, och i mötet mellan gatutyperna ska korsningen utföras enligt principen på sid 37.

Stadskärnan

Gångytor

För bästa framkomlighet och tillgänglighet för fotgängare och personer med funktionsnedsättning används granithällar för att markera gångstråk och större ytor för fotgängare. Gränden förutsätter naturliga ledstråk där orientering med ledkäpp sker längs med fasader, det är därför viktigt att eftersträva att hålla fasaderna fria från stolpar och dylikt i möjligaste mån.

I stadskärnan beläggs gångbanorna med granithällar, ofta tillsammans med flammad smågatsten. Hällar i granit utförs med flammad eller krysshamarad översida och fasad kant med breddmättet 350 mm. För god anpassning till gångytans bredd används även i undantagsfall bredderna 300 och 400 mm i olika kombinationer. Den generella principen är att gångstråken ska rymma minst fyra hällar i bredd.

Körbara ytor

Valet av ytmaterial på den körbara ytan behöver vara tåligt och hållbart. Det ska tåla tyngre trafik (såsom leveransfordon) och vridrörelser. Det behöver även ha goda kvaliteter gällande tillgänglighet för gång- och cykeltrafikanter, samt ta hänsyn till kulturhistoriska aspekter. Smågatsten är ett robust, återbrukbart och hållfast material som lämpar sig väl för ytor som ska bära tyngre fordon jämfört med många andra material. Utförd som flammad skapas en slätare yta. På grund av fogavståndet kan ytan upplevas som mindre slät, varför Linköpings kommun även anlägger gångbanor i hållmaterial.

På vissa gator kan det vara aktuellt med små hällar i formatet 170x300x100 (se sektion sid 35) s k gatstenshällar. I undantagsfall kan även asfalt användas (se sektion sid 36).

Fasadfris

För att skapa en mjuk men tydlig övergång mellan fasader och gångytor i stadskärnan sätts cirka 3-5 rader råkilad smågatsten i rak sättning utmed fasaden som en s.k. fasadfris. Antalet rader får variera för att anpassas till hällytorna eller där det finns behov av en breddning/minskning av fasadfrisen för att hålla gatans linje. Fasadfrisen sätts i hårdfog för att undvika ogräsbildning. Vid entréer utförs frisen med flammad yta. I smala gatusektioner kan hela frisen utföras som flammad för att utgöra del av gångbanan.

Gångyta av granithällar.

Körbar yta i smågatsten.

Fasadfris satt i hårdfog.

Ränndalar

Ränndalar i grändsektionen ska utföras som mjukt rundade ränndalar i storgatsten. Ränndalens storgatsten ska vara i flammad utförande för att öka tillgängligheten.

Ränn dalen i storgatsten kan dock vara sårbar vid exempelvis skyfall ifall gatan har låga tvär- och längslutningar. På gator med risk för detta kan istället en dagvattenränna av typen linjeavvattning

med extra hög kapacitet användas, som höjer gatans förmåga att omhänderta dagvatten.

Ränndalar över gångytor ska tas bort i takt med att takvatten och annat dagvatten kopplas på dagvattennätet. I de undantagsfall rännan inte kopplas på dagvattennätet ska en granitversion av Stockholmsplattan (eller dylikt) användas. Äldre ränn-dalar i granit med så kallad spolkopp kan bevaras i beläggningar med storgatsten eller kullersten, där det är motiverat ur ett kulturhistoriskt perspektiv.

Kantsten

Den breda kantstenen av grå flammad eller krysshamrad granit, Borgmästarsten, ska användas för de gator inom stadskärnan som kräver en kantsten med visning mellan körbana och gångyta (Stadsgata typ A). Borgmästarsten har historiskt använts i stadskärnan och ska vara 300 mm bred med mjukt rundad alternativt fasad kant mot körbanan. Där gångytan ligger i samma nivå som körbanan (exempelvis infarter) ska kantstenslinjen utföras med två rader storgatsten.

Inramningar av brunnar, elskåp, stolpar mm

Brunnar, stolpar och liknande objekt som förankras i mark förses med en utfyllnad av flammad smågatsten i en kvadratisk form mot omgivande beläggning. Inramning av brunnar i gångbanor ska vara i flammad utförande.

Övriga markbeläggningmaterial

På gatusektioner som regleras som gångbana kan hela sektionen utgöras av ett och samma material.

Svart diabas och vit marmor i flammad smågatstensformat kan användas för att markera övergångsställen, parkeringsrutor, punkter, linjer och ledstråk i naturstenbeläggningar. Materialets hållfasthet, salttålighet, ytbearbetning och halkegenskaper avgör dess lämplighet för olika ändamål.

Fogmaterial

Markbeläggning i natursten ska anläggas med siltblandad fogsand. Hårdfog bör generellt undvikas men kan i undantagsfall användas på gator med exempelvis brant lutning. Fasadfrisens smågatsten samt de intilliggande stenarna vid soffben, cykelställ och dylikt ska dock sättas i hårdfog för att motverka ogräsbildning.

Kantsten "Borgmästarsten".

Inramning av brunn i smågatsten.

Möbleringszon

Inom möbleringszonen placeras gatans möblering i form av exempelvis träd, cykelställ, bänkar och vägmärken. Här tillskapas även ytor för angöring, parkering för rörelsehindrade och lastzoner. Möbleringszonens ytskikt består av flammad eller råkilad smågatsten i rak sättning.

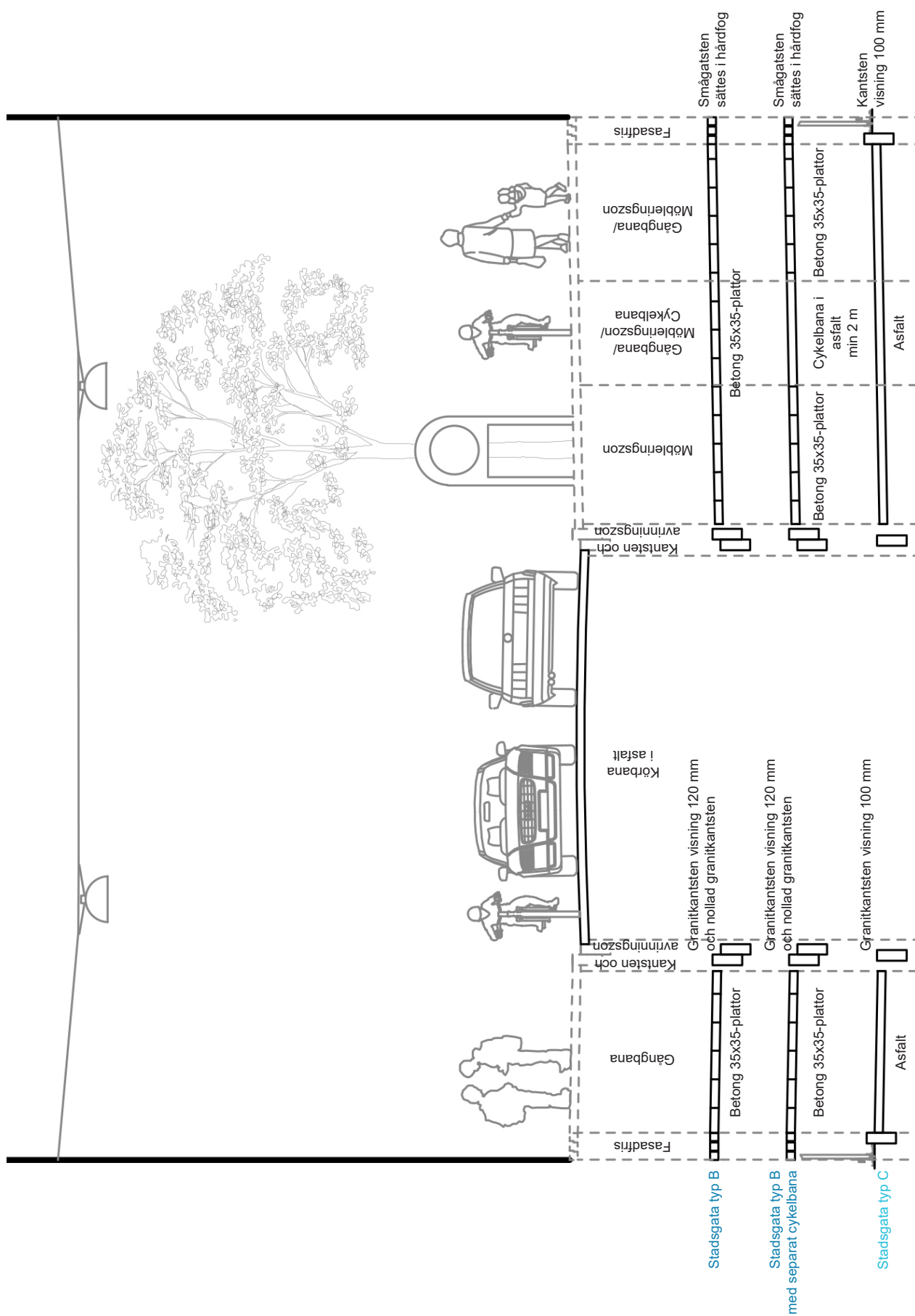
Innerstaden (gestaltningsnivå 2a och 2b)

Stadsgata, typ B och C

Gemensamt för innerstadens stadsgata är att den har en kantsten som genom en nivåskillnad separerar gång- och ibland cykeltrafikanter från motorfordon. Beroende på bredd och trafikflöde varierar utformningen. På gator av mer lokal bostadskaraktär eller med lägre trafikflöde samsas cykeltrafiken med motorfordon.

Separata cykelbanor bör endast förekomma på breda stadsgator. Även på gator med högre trafikflöden och/eller frekvent busstrafik utformas sektionen med en separat cykelbana. Separata cykelbanor utförs i svart asfalt.

Zonen mellan gångtrafik och fordonstrafik utgörs av en möbleringszon där bland annat busshållplats, trädplanteringar, cykelparkering och bilparkering kan anläggas samt skyltning och belysning. I en smalare gatusektion kan möbleringszonen utgöras av enbart vägmärken och gatubelysning.

Gestaltningnivå 2a, innerstaden

Gångytor

I innerstaden beläggs gångbanorna normalt med betongplattor. Betongplattor ska vara släta grå, utan mönster, i formatet 350x350 mm. Plattorna läggs i halvförband. Halvplattor används när beläggningen läggs i halvförband tvärs gångbanan.

Fasadfris

Även inom innerstaden tillskapas övergången mellan fasad och gångyta med smågatsten. Smågatstenen sätts i hårdfog för att motverka ogräsbildning.

Ränndalar

Ränndalar utförs inom innerstaden med RV2 i nivå med körbanan i asfalt. En rad med storgatsten på längden ska omsluta dagvattenbrunnarna i ränn-dalen. Ränndalar över gångytor ska tas bort i takt med att takvatten och annat dagvatten kopplas på dagvattennätet. I de undantagsfall ränn-dalen inte kopplas på dagvattennätet ska Stockholmsplattan användas.

Kantsten

Kantsten av typ granitkantsten (ex GV1) ska användas för innerstadens gata. Vissa avsteg för innerstadens mer historiska miljöer där det idag ligger Borgmästarsten kan dock göras, detta behöver utredas och avvägas när ombyggnation sker av befintliga gator inom innerstaden.

Inramningar av brunnar, elskåp, stolpar mm

Brunnar, stolpar och liknande objekt som förankras i gångbanor eller möbleringszoner förses med en utfyllnad av flammad smågatsten i en kvadratisk form mot omgivande beläggning.

Gestaltningnivå 2b, innerstaden

Gångytor

Gångbanan beläggs med asfalt.

Fasadfris

Gatutypen är vanlig i områden med förgårdsmark. Förgårdsmark möts normalt sett med kantsten (se ovan). Där trottoaren möter ett fasadliv tillskapas övergången mellan fasad och gångyta med smågatsten. Smågatstenen sätts i hårdfog för att motverka ogräsbildning.

Kantsten mot förgårdsmark

För att skapa en bra övergång mellan trottoar och förgårdsmark kan i vissa fall även en kantsten med visning 5 cm sättas, typ RV1. Angränsande förgårdsmark passas mot kantstenen.

Ränndalar

Vid smala gaturum utan möbleringszon används ingen ränn-dal. I gator med möbleringszon används en försänkt kantsten typ granitkantsten för att hålla gatans linje.

Kantsten

Kantsten av typ granitkantsten (ex GF1, GV1) ska användas. Vissa avsteg kan göras i innerstadens befintliga historiska miljöer där det idag ligger Borgmästarsten. Detta utreds i ett utredningsskede inför ombyggnationen.

Inramningar av brunnar, elskåp, stolpar mm

Ingen speciell inramning görs av utrustning utan denna möter omgivande asfaltsbeläggning.

Inramningar av brunnar, elskåp, stolpar mm

Ingen speciell inramning görs av utrustning utan denna möter omgivande asfaltsbeläggning.

Kantsten GV1 och ränn-dal RV2.

Inramning av brunn-slock och stolpe.

Tillgänglighet

Vid utformning av innerstadens och stadskärnans gaturum är tillgänglighet en viktig aspekt. Tydlighet, logik och konsekvens i utformningen av gaturummet underlättar tillgängligheten och orienterbarheten.

En tillgänglig stad

Utgångspunkten vid all stadsplanering är att alla människor har olika förutsättningar. Utformningen av gatumiljön ska baseras på att vi är olika, men att miljön ska möjliggöra en användning på så likvärdiga villkor som möjligt. Boverkets riktlinjer och övergripande krav är en utgångspunkt gällande tillgänglighet och bör efterföljas.

INRIKTNING GÄLLANDE TILLGÄNGLIGHET

Följande övergripande principer och målsättningar gäller för tillgänglighet i gatans rum:

- Nivåskillnader mot entreer ska anpassas i möjligaste mån. Det får inte innebära kraftig sidolutning för gångtrafikanter som passerar entreer.
- Tvärgående rännalar över gångytor ska i första hand byggas bort, annars utföras mjukt rundad.
- Tillgängliga sittplatser i strategiska lägen för både vila och vistelse ska finnas. Sittmöbler med armstöd och ryggstöd ska erbjudas.
- Gångbanor ska ha en jämn och halkfri yta och vara så horisontell som möjligt och bör ha en sidolutning under 2%. Markvärme ska alltid projekteras för gatutyp *Gränd* för att öka tillgängligheten och säkerheten vintertid.
- Gaturummet ska förses med god belysning som inte är bländande. Särskilt viktigt är det vid korsningspunkter och övergångsställen.
- Vägmarken och andra föremål som kan bli till hinder för gångtrafik ska minimeras och placeras så att de inte innebär ett hinder.
- Tillgängliga stråk längs fasader ska eftersträvas. Där hinder och objekt finns i fasadlinjen bör dessa vara möjliga att kätta sig mot utan att fastna med teknikkäppen.

- Övergångsställen och busshållplatser tillgänglighetsanpassas.
- Naturliga och konstgjorda ledstråk ska vara sammanhängande och möjliggöra att ta sig till och från viktiga målpunkter
- Gångstråk ska utformas tydligt och lättbegripligt och i möjligaste mån utan hinder. I gaturummet ska möbler samordnas för att öka tillgängligheten och framkomligheten.
- Regelbunden tillsyn, skötsel och underhåll av allmän platsmark är en förutsättning för god tillgänglighet och bör prioriteras.

Gatutypen *Gränd* innebär att personer med nedsatt orienteringsförmåga får färre element att orientera sig efter då trottoarkanter med nivåskillnad saknas. För att underlätta för personer med synnedsättning görs följande åtgärder:

- Taktila plattor i korsningspunkter. Taktila plattor utgörs i stadskärnan av granitsten och i innerstaden av betongmarksten.
- Pollare med taktillpil för att underlätta för personer med nedsatt orienteringsförmåga att ta ut riktningen över gatan. Vid användning av pollare behöver man komplettera med taktila plattor som leder fram till pollaren.
- I breda gatussektioner kan utrymme finnas för längsgående taktila ledstråk. Många av stadskärnans gaturum rymmer dock inte detta, då taktila plattor inte får anläggas på körytor för bilar eller cykelbanor. Runt ett taktilt ledstråk ska det vara ett slätt material och den totala bredden för taktila ledstråk ska vara 70 cm plus en intilliggande jämn yta för exempelvis rullstolar. Uteserveringar eller andra objekt får inte förekomma på ett taktilt ledstråk.

Miljö- och samhällsbyggnadsförvaltningen ska även:

- Arbeta för att begränsa motorburen fordonstrafik under de tidpunkter många rör sig på de mest centrala gatorna i stadskärnan, exempelvis genom trafikreglering och höj- och sänkbara pollare i körfältet.
- Arbeta för att aktivt söka goda exempel och hålla sig ajour om nya lösningar gällande tillgänglighet (tekniska hjälpmedel, etc).

Kulturmiljö

Linköpings stadskärna betecknas som riksintresse för sina kulturhistoriska värden. Vissa delar av stadskärnans gatunät har medeltida ursprung och är därmed av särskild betydelse, men även delar av den övriga gatustrukturen är historiskt intressant och berättar om stadens historia från olika tidsepoker.

Kulturhistorisk hänsyn

Inom stadskärnan ska noggranna avvägningar göras för att möta upp samtliga krav, funktioner och utmaningar som dagens stadskärna kräver av gatans rum. Principsektionen *Gränd* strävar efter att vara en spegling av dagens stadsliv och moderna funktioner baserad på klassiska material- och utformningskaraktärer. Tillgänglighet, trafik och kulturhistoriska kopplingar har vävts in i sektionerna för gränd typ A/B och stadsgata typ A. Borgmästarstenens placering och linje motsvaras i Grändsektionen av en långsgående rännal i storgatsten. Hällarna, som utgör den tillgänglighetsanpassade gångbanan, har borgmästarstenens mått och borgmästarstenens funktion som är lätt att röra sig på.

INRIKTNING GÄLLANDE KULTURMILJÖ

Följande övergripande principer och målsättningar gäller för kulturmiljö i gatans rum:

- De historiska titthålen (se karta sid 9) ska utformas med hänsyn till dess kulturhistoriska värde. Utgångspunkten för den kontinuerliga gatan i övriga stadskärnan ska utgå från typsektion *Gränd*.
- En gatas historia bör utgöra en del av projektprocessens initiala analyser. En analys och kartläggning av hur gatorna har sett ut kan göras genom exempelvis en arkivstudie.
- Framkommen kunskap i den initiala analysen kan vara möjlig att använda i det fortsatta arbetet med projektet. Detta handlar främst om de stora dragen i sektionen, exempelvis en kantstenslinjes dragning. Avvägning till övriga funktioner och intressen måste dock göras.
- Vissa gator har så pass högt kulturhistoriskt värde att det på olika sätt kan vara värt att lyfta fram på olika sätt. Det kan exempelvis handla om berättelser och information i form av skyltning.
- Vid fynd av fornlämningar som innefattas av kulturmiljölagen ska erforderliga åtgärder beaktas.

Dagvatten

Stadsrummet har utöver sin funktion för framkomlighet och stadens aktiviteter även en viktig roll att spela när det gäller omhändertagandet av det vatten som faller i form av regn och snö. Majoriteten av innerstadens hårdgjorda markytor har ett traditionellt dagvattensystem. I och med att svenska städer står inför stora utmaningar med fler stora skyfall och ökade krav på omhändertagandet av dagvatten krävs en strategi för hur Linköping utformar de offentliga ytorna i den täta staden för att underlätta hanteringen av dagvatten.

Åtgärder som ökar funktion och attraktivitet

Linköpings kommun har tagit fram en dagvatten-policy, *Linköpings Dagvattenpolicy* (2017), och vid om- och nybyggnation av innerstadens och stadskärnans gator ska hänsyn tas till de principer som presenteras i policyn. Ambitionen är att utformningen av dagvattenlösningar i Linköpings innerstad ska bidra till att förbättra vistelsemiljön och kunna kombineras eller integreras med andra funktioner. Innerstadens fysiska rum har olika densitet och olika tillgång på exempelvis grönytor eller trädplanteringar dit en viss del av dagvattenet kan ledas för fördröjning. Oavsett tillgång till avledningsytor bör gaturum, platsbildningar och gröna miljöer öka sitt bidrag till omhändertagandet och reningen av det vatten som faller. Åtgärder som syftar till att förbättra gaturummets möjlighet till fördröjning och/eller rening bör även bidra till att förbättra rummets upplevelsemässiga kvaliteter.

Enligt *Linköpings Dagvattenpolicy* ska dagvatten ses som en resurs och möjliggörare, där reningsbehov och skyfallshantering företrädesvis ska ske i öppna dagvattenlösningar där det är möjligt. Gaturummet inom Linköpings innerstad har dock olika förutsättningar gällande utrymme och möjlighet till goda tekniska lösningar gällande detta. Gaturummet kräver även en mångfunktionalitet där flera funktioner ska samsas. Det krävs därför väl genomtänkta tekniska lösningar för att möjliggöra en god funktion.

Innerstadens gator består till stor del av hårdgjorda ytor. Den underjordiska infrastrukturen kan utgöras av en variation av bland annat VA- och fjärrvärme,

Exempel på linjeavtättning på Hospitalstorget/Nygatan.

Dagvattenbrunn i anslutning till rännal.

opto-, el- och teleledningar, markvärme och sopsuganläggningar. En stor del av staden består även av moränleror som försvårar markens genomsläpplighet och därmed omhändertagandet av dagvatten direkt på plats. Det finns dock ett flertal åtgärder som kan göras i gatumiljön som höjer ambitionsnivån och underlättar för dagvattensystemet:

- Fördröjningsytor i överbyggnaden av ex parkerings- och lastzoner.
- Användning av genomsläppliga mark- och fogmaterial.
- Avledning till eventuell trädplantering/grönyta. Kantstenar kan anläggas med släpp för att möjliggöra avledning av vatten till fördröjningsytor i vägkroppen.

INRIKTNING FÖR DAGVATTENHANTERING

För att dagvattenhanteringen ska bidra till och inordna sig i gatans generella språk och utformning är det ett antal aspekter som behöver tillgodoses:

- Funktionella, robusta och attraktiva dagvattenlösningar ska eftersträvas.
- Dagvattenhanteringen ska utformas och anpassas till att bidra till en god helhetsupplevelse.
- Dagvattenhantering i form av regnbäddar, träd och vegetation i gaturummet ska placeras i eventuell möbleringszon.
- Dagvattenbrunnar, linjeavvattning och annan dagvattenhantering ska placeras i lägen där de inte stör framkomligheten. Dock kan lösningar som är en integrerad del i en gestaltning utföras (exempelvis linjeavvattning).
- Det ska vara enkelt att underhålla brunnar och andra dagvattenfunktioner (exempelvis ska framkomlighet för spol- och sugbil vara möjlig).
- Brunnsgaller och brunnslock ska utföras med standardprodukter. Dagvattenbrunnar i hårdgjorda ytor ska alltid utföras som flytande, dvs kunna justeras i höjd.

Miljöhänsyn

Gaturummets golv och utrustning består av många olika typer av material. Ambitionen är att ha ett basutbud som är robust och tåligt och som är möjligt att underhålla och så långt det är möjligt återbruka.

Livscykelperspektiv

Många material kan innehålla hälso- och miljöfarliga ämnen, ge upphov till stor kemikalieanvändning eller ge stora utsläpp vid tillverkningen. Produkter med kort livslängd belastar miljön genom att de tidigt kasseras och måste ersättas med nya. Viktigt vid valet av stadens material och utrustning är därför att alltid ha ett livscykelperspektiv och undersöka produktens påverkan och om möjligt renovera och återanvända utrustning när så är möjligt.

INRIKTNING FÖR MILJÖHÄNSYN

Följande övergripande principer och målsättningar gäller för miljöhänsyn i gatans rum:

- I varje projekt ska hänsyn tas till perspektiv gällande miljö, ekosystemtjänster och en hållbar framtid.
- *Riktlinjer för ekosystemtjänster* ska i största möjliga mån följas.
- De material som används för att uppföra och förvalta gatumiljö och dess anläggningar ska inte utgöra risker för människor och miljö. Se även *Linköpings kommun kemikalieprogram*, där beskrivningar av vilka kemikalier som ska undvikas finns. För att undvika miljö- och hälsofarliga ämnen kan bedömningsystem användas, exempelvis BASTA Online eller Sunda Hus.
- Vid utbyte av utrustning bör det först analyseras om befintlig utrustning kan rekonditioneras. Utrustningen ska i första hand rekonditioneras och användas på plats och i andra hand rekonditioneras och användas på annan plats.
- Vid utbyte av befintligt eller anläggande av ny markbeläggning bör material och anläggningsprocess väljas som bidrar till resurseffektivitet och låg klimatpåverkan.

- I första hand bör återbrukat markbeläggningsmaterial väljas. I andra hand bör klimatförbättrade alternativ väljas, till exempel klimatförbättrad asfalt och klimatförbättrad betong. Väljs nya material bör hänsyn tas till att materialet ska gå att återbruka i framtiden.
- Asfaltskvaliteter där mycket partiklar kan slitas upp bör undvikas om vägbanan är högt trafikerad av motorfordon.
- Material som bidrar till föroreningar i dagvattenssystemet ska undvikas när det kan komma i kontakt med rinnande vatten. Exempelvis koppar, bly och zink.
- Vid inköp av trävaror och möblering av trä ska FSC- eller PEFC-certifierade träprodukter väljas så långt det är möjligt. Trävaror och träprodukter med trä som är listade i Svanens lista över hotade arter och trä från regioner med ohållbart skogsbruk och/eller hög grad av korruption ska inte användas (<https://www.nordic-ecolabel.org/wood/>). När så är möjligt bör trä och träprodukter från kalhyggesfritt skogsbruk väljas.
- Kompositmaterial ska undvikas.

3. Gatans möblering

Det här kapitlet syftar till att skapa en enkelhet kring gaturummets möblering gällande placering och disponering samt färgsättning.

En del av helhetsuttrycket

För att skapa en harmonisk och sammanhållen stadsmiljö krävs ett medvetet val av möbler och utrustning gällande utformning, placering, tillgänglighet, användbarhet samt färgsättning. I innerstaden är utrustningen en del av helheten och fungerar utifrån respektive funktion. Arkitekturen, platserna, gaturummet och människorna spelar huvudrollen i staden, varpå det är viktigt att utrustningen har ett sammanhållet, enkelt och neutralt uttryck. Det här kapitlet syftar till att skapa en enkelhet i valet av utrustningens placering och färgsättning i gaturummet. Med ett enhetligt urval och en konsekvent logik gällande placeringen skapas en harmonisk och läsbar grund till den brokighet som skapas av folkliv och tillfälliga inslag i stadsrummet.

För en redovisning av vilken typ av möbler och utrustning som ska användas i stadskärnan (gestaltungs-nivå 1) respektive innerstaden (gestaltungs-nivå 2), se *Anvisningar för utrustning i offentliga miljöer i Linköpings kommun*. För information och anvisningar kring gaturummets belysning, se *Anvisningar för belysning i Linköpings kommun*.

Stora delar av stadskärnan ingår i riksintresset för kulturmiljö, och behöver hanteras med större varsamhet och hänsyn jämfört med övriga staden. Ökad hänsyn behöver tas till möblemangets påverkan på omgivande miljöer vid eventuell om-, till- eller nybyggnation. Inom stadskärnan är det därför av särskild vikt att platsens förutsättningar styr vid valet av utrustning.

INRIKTNING VID PLACERING AV UTRUSTNING

Följande övergripande principer gäller vid möblering av gatans rum:

- Möbleringen ska utgå från det aktuella gaturummets förutsättningar; dess grundfunktioner och särart.
- Möbler ska placeras i ett sammanhang med varandra och samlas i gatans eventuella möbleringszon.
- Möbleringen ska underlätta orientering och framkomlighet för personer med nedsatt orienterings- och rörelseförmåga. En enkelhet och tydlighet vid möblering av allmän plats underlättar för alla.
- Fasader ska om möjligt hållas fria från möblering.
- Taktila ledstråk hålls fria från möblering och övrig utrustning.
- Föremål och möblering i mitten av gator undviks, där de annars riskerar att skymma siktlinjer.
- Användningen av pollare bör endast ske där det är nödvändigt av exempelvis trafiksäkerhetsskäl.
- Dynamiska pollare kan användas för att reglera fordonstrafik under särskilda tider på dygnet, exempelvis när det rör sig många gångtrafikanter på gatan.

- Vägmärken och liknande utrustning bör placeras i möbleringszonen. De ska vara väl synliga för trafikanterna.
- Belysning ska i möjligaste mån utföras med armaturer på linspänn. Belysningsstolpar ska annars placeras i möbleringszonen.
- Det ska vara lätt att städa utrustningen och marken under och intill utrustningen/möbleringen. Löv, papper och skräp ska inte fastna och kilas in i vinklar och vrår. Placeringen ska underlätta för framkomligheten av skötselfordon.
- Vid planering av gaturummet ska hänsyn tas till möjligheten för snöröjning och snöupplag.
- Utrustningen ska vara robust och tålig mot olika typer av skadegörelse. Om möjligt ska ytbehandling mot klotter utföras på utrustningen.

Samlad möblering.

Gaturummets möblemang

Inom innerstaden ska det offentliga rummet möbleras med ett robust, tillgängligt och gestaltningsmässigt kvalitativt möblemang.

Basutrustning inom innerstaden

Basutrustningen ska i första hand väljas vid nybyggnad, renovering och förnyelse av innerstadens och stadskärnans offentliga rum. En viktig utgångspunkt i valet av basutrustning har varit krav på god form, tidlöshet och kvalitet i kombination med höga funktionskrav för äldre och funktionshindrade. Basutrustningen presenteras i *Anvisningar för utrustning i offentliga miljöer i Linköpings kommun*.

INRIKTNING FÖR UTRUSTNING

- Markfasta produkter ska vara enkla att förankra på ett stabilt sätt och ska företrädesvis nedgjutas.
- Produkter som är svåra att underhålla på plats ska vara enkla att flytta.
- Soffor och bänkar placeras i möbleringszon på platser som upplevs attraktiva, trygga och tillgängliga. Om möjligt bör hänsyn tas till valmöjlighet gällande enskildhet eller social samvaro, sol eller skugga samt vindskydd.
- Sittmöbler med armstöd och ryggstöd ska erbjudas. Sitthöjd på bänkar och soffor ska företrädesvis vara 470 mm från mark.
- Finns behov av bord och bänkar bör dessa vara i samma stil som valda soffor eller från samma möbelfamilj.

En flexibel möbel för mindre platsbildning i gaturummet.

Exempel på armstöd.

Sittyta på mur med armstöd.

Soffa med armstöd.

Färgsättning och ytbehandling

Innerstadens och stadskärnans gator, torg samt parker innehåller en mängd färger och kulörer. Färger påverkar upplevelsen av stadsmiljön på olika sätt och framkallar olika känslor och upplevelser kring en plats. Färger påverkar således i stor utsträckning vad vi tillåter att ta plats och vad som tonas ner i stadsrummet.

En sammanhållen färgskala

En enhetlig färgsättning för utrustningen i de offentliga rummen bidrar, liksom valet av utrustning, till att skapa en speciell linköpingskaraktär. Ambitionen är att skapa en sammanhållen färgskala som ger ett bra helhetsintryck och en offentlig prägel. De valda kulörerna är medvetet få till antalet för att ge staden ett enhetligt grunduttryck samt för att förenkla underhållet av utrustningen.

RAL 7016

RAL 7016 - Antracit

Standardkulör för alla lackerade ståldetaljer inom staden. Kan också användas som kulör på belysningsstolpar i innerstadsmiljöer i särskilda fall.

Exempel: Skyltbågar, möbler, staket, handledare och räcken.

Torg, platser, parker m m kan ha olika karaktärer och då kan även kulörsättningen följa en annan, säregen, grammatik om detta motiveras särskilt.

INRIKTING FÄRGSÄTTNING

- Baskulörerna ska ge ett enhetligt intryck i hela innerstaden, inklusive stadskärnan. Kulörerna ska användas på bassortimentet, men även på andra detaljer såsom exempelvis väderskydd, reklampelare, skyltar och vägmärkes- och belysningsstolpar. För mindre detaljer, emblem och liknande, kan även guld, silver och brons användas.
- Torg, platsbildningar och parker med egen identitet kan ha en kulörsättning som skiljer sig från baskulörerna. Detta ska dock motiveras särskilt och noggranna avvägningar ska göras i varje enskilt projekt, där värden som exempelvis enhetlighet, läsbarhet, sammanhållenhets och helhet ska vägas in i beslutet.
- Stadskärnan och innerstadens utrustning ska ha en sammanhållen färgskala, men olika material har olika förutsättningar. Följande gäller för olika material:

Lackering av ståldetaljer: RAL 7016.

Undantag gäller för vägmärkesbågar som endast lackas i RAL 7016 i stadskärnan. I övriga innerstaden utförs de i originalkulör (svart).

Kulör på trä: Trärent, obehandlat trä i exempelvis ek, lärk eller likvärdigt med naturlig beständighet.

Kulör på textilier: Textilier bör vara i ljusa kulörer i spektrat sand till grått.

Parkering för cykel och mobilitetstjänster

Cykelparkering och lösningar för olika typer av mobilitetstjänster (ex elsparkcyklar och dylikt) ska vara funktionell och bidra till goda förutsättningar för stadens invånare att välja cykeln och andra miljövänliga färdmedel. Samtidigt ska de smälta in i stadsmiljön. Cykelställ, cykeltak, grindar och eventuella vägmärken utgör en del av stadens möblering och ska placeras med hänsyn till platsens förutsättningar och övriga funktioner.

Möblering i gaturummet

Parkering för cyklar och liknande färdmedel är en viktig funktion som krävs för att fler ska välja bl a cykeln för besök inom innerstaden och stadskärnan. Vid placering av cykelställ och cykelgrindar i stadskärnan ska dock avvägningar göras för varje enskild plats, där platsens förutsättningar avseende flöden och genomsiktighet bör styra valet av placering samt cykelparkeringstyp. Tillgänglighet och synlighet av butikslokaler, möjlighet till silande rörelser och att undvika barriäreffekter är viktiga aspekter vid placering, utformning och val av parkeringsställ. Möbleringen av gaturummet ska främja flöden och korsande stråk samt goda förutsättningar för gena rörelseflöden, något som ställer extra höga krav på placeringen av parkeringsställ och lösningar för mobilitetstjänster i gatans rum. Innerstaden, och i synnerhet stadskärnan, utgörs till stor del av känsliga miljöer där stor hänsyn behöver tas till hur möblemanget placeras. Mångfunktionalitet är en

Cykelställ med cykelgrind.

ytterligare faktor att ta hänsyn till. Parkeringen och lösningar för mobilitetstjänster ska i möjligaste mån placeras logiskt kopplat till målpunkter.

Cykeltak

Sveriges klimat innebär nederbörd under delar av året, i form av regn eller snö. I gaturummet är det dock inte lämpligt att placera cykeltak, då de stör siktlinjer och tar stor visuell plats. Cykeltak bör istället placeras i miljöer med större tålighet för en sådan typ av konstruktion, exempelvis vid kollektivtrafiksnoder och mobilitetshubbar. Det bör även eftersträvas att skapa lösningar för sammanhängande och tillgängliga cykelparkeringar och mobilitetstjänster i stadens byggnader, exempelvis i p-hus. Beroende på utformning kan cykeltak och andra liknande objekt omfattas av lovplikt.

INRIKTNING FÖR CYKEL-PARKERING OCH MOBILITETSTJÄNSTER

- Placering av cykelställ och lösningar för mobilitetstjänster ska främja flöden och korsande stråk och hjälpa till att stärka gatans flöden och funktioner samt bidra till god framkomlighet och tillgänglighet.
- Platsens förutsättningar och målpunkter ska styra valet av placering samt cykelställstyp och lösningar för mobilitetstjänster. Hänsyn ska tas till platsens arkitektoniska och kulturhistoriska värden.
- Ramlåsställ ska väljas vid placering dikt an vertikala element (ex häckar, fasader och dylikt).
- Cykelställ och lösningar för mobilitetstjänster som placeras i känsliga miljöer eller fristående i gaturummet ska vara av mer visuellt diskret karaktär. Avvägningar ska göras utifrån platsens huvudsakliga funktion samt platsens arkitektoniska och kulturhistoriska värden.

Skyltar och vägmärken

I stadsrummet finns det många olika typer av skyltar med varierande syften; företag som annonserar sina verksamheter, informationsskyltar och reklamskyltar. Det finns även vägmärken och andra anvisningsskyltar. Skyltar och vägmärken tillhör staden och är en viktig del av stadsmiljön. De påverkar stadsrummet och det är därför viktigt att stadens skyltar och vägmärken är tydliga och tilltalande för att på bästa sätt bidra till stadsmiljöns läsbarhet och attraktivitet.

Skyltar på allmän plats

Vägmärken inklusive vägvisning behandlas i huvudsak inom ramen för Vägmärkesförordningen, men kompletteras nedan med inriktningar rörande storlek och färg på stolpar och bågar. Hur vägmärken bör placeras i gaturummet redovisas i typsektionerna under kapitlet *Gatans rum* (se sid 7), där den generella principen är att de ska placeras i gatans möbleringszon. För övriga skyltar behandlas bara dess fysiska placering i gatumiljö i den här anvisningen. Avseende vägledning om skyltars storlek, färg och form med mera hänvisas till kommunens dokument *Skyltar i Linköping – en vägledning* och *Anvisningar för skyltning i parker, torg och naturområden*.

Vägmärkesbåge i stadskärnan.

INRIKTNING FÖR VÄGMÄRKEN OCH SKYLtar FÖR TRAFIKINFORMATION

- Val av storlek på vägmärke inklusive infästning av stolpe/båge behöver göras tidigt i projekten för att skapa goda förutsättningar för en enhetlig och genomtänkt gestaltning samt god tillgänglighet. Gällande lagstiftning ska följas.
- Vägmärken ska i största möjliga mån samordnas för att minimera antalet samt dess påverkan på stadsmiljön.
- Vägmärkets storlek och placering anpassas till gaturummet. Utifrån funktionskraven ska alltid den minsta tillåtna storleken väljas. De ska placeras väl synliga.
- I stadskärnan (gestaltungs-nivå 1) ska vägmärkesbåge utförd i RAL 7016 placeras i möbleringszonen. I undantagsfall kan stolpe behöva användas och placeras då företrädesvis längs en fasad.
- Inom övriga innerstaden (gestaltungs-nivå 2) ska vägmärken främst monteras på galvad stolpe. Vägmärkesbågar kan användas för att exempelvis smalna av en gatusektion.
- Färg på bågar och stolpar följer färgprogrammet under rubriken *Färgsättning*.

Stolpe längs fasad.

INRIKTNING FÖR INFORMATIONSSKYLTAR

- Informationsskyltar ska placeras så att de skapar ett tydligt förhållande mellan berättelsen och den upplevda miljön, dock med hänsyn till platsens förutsättningar.
- Skylten bör placeras väl synlig utan att den är i vägen för eller blir en fara för allmänhet.
- Hänsyn ska tas till den omgivande miljön och avstånd till betraktaren.
- Plats och placering skall väljas så att alla ska kunna läsa skylten.

Skyltar med reklambudskap

På allmän platsmark förekommer vanligtvis tre olika typer av skyltar med reklambudskap:

- Reklampelare (ofta cylindrisk eller tresidig och kan vara såväl fast som bildväxlande budskap i pelaren)
- Vittriner (vanligen dubbelsidiga och belysta inifrån, ibland digitala med rörlig bild)
- Gatupratrare

På fristående vittriner annonseras ofta kommersiella budskap men också kommuninformation, till exempel stadskartor och liknande. För en skylt på offentlig plats behövs tillstånd enligt ordningslagen samt markupplåtelse. För markupplåtelse gällande gatupratrare, se *Anvisningar kommersiell exponering på allmän plats*. Tillstånd enligt ordningslagen söks hos Polisen i Linköping som utfärdar ett eventuellt tillstånd efter att kommunen yttrat sig. Är kommunen markägare upprättas även en markupplåtelse. Skyltar inom planlagt område, som inte är vägmärken, kräver i de flesta fall bygglov.

INRIKTNING FÖR SKYLTAR MED REKLAMBUDSKAP

- Hållningen till skyltar med reklambudskap i innerstadens gatumiljö ska vara restriktiv med hänvisning till det allmänna intresset av en god helhetsmiljö. Särskild restriktiv hållning ska iakttas inom stadskärnan.
- Inom stadskärnan ska det endast i undantagsfall tillåtas skyltar med reklambudskap.
- Digitala bildväxlande vittriner bör ej placeras längs stråk och på platsbildningar.
- Vittriner som placeras i stråk bör placeras i gatans längsriktning för att minimera intrång.
- Placeringen av vittriner eller digitala bildväxlande skyltar bör företrädesvis ske i anslutning till väderskydd. Bedömning av placeringens inverkan på omgivande stadsmiljö görs i varje enskilt fall.
- Budskapet i digitala bildväxlande skyltar bör inte annonseras genom film. Växlande bilder ska ha en långsam bildväxling och dämpad ljusstyrka anpassad till omgivande belysning och ljusmiljö.

Träd

Träd kan bidra till en positiv upplevelse av gaturummet. I stadskärnan är gaturummen ofta smala och förutsättningarna för träd är därför begränsade då problem kan uppstå om de exempelvis placeras för nära fasader. Gatumiljöer kan även vara tuffa levnadsmiljöer för träd, varför det är viktigt med att träden ges bästa möjliga förutsättningar. Inom innerstaden finns dock goda förutsättningar för träd i gaturummen och kan där bidra till trivsel och gatans dagvattenhantering.

Placering av träd i stadsrummet

Olika gaturum ger beroende på dess bredd varierade förutsättningar för plantering av träd. Även aspekter såsom siktlinjer och gatans kontinuitet kan påverka huruvida det är lämpligt att träd placeras i gaturummet eller inte. Träd som på sikt skapar en bred krona kan riskera att komma för nära fasader och kan därför behöva väljas bort. Alternativt ska driftåtgärder såsom beskärning räknas med tidigt i projektet för att utreda huruvida trädet klarar kontinuerlig beskärning. Detsamma gäller för träd som ger mycket frukt. Träd som bär mycket frukt genererar fallfrukt som lägger sig på marken under och omkring trädet, vilket medför att ytorna blir kladdiga och smutsiga. Även aspekter såsom behov av skugga, dagvattenhantering och andra ekosystemtjänster och ekonomi ska finnas med när avvägningar görs gällande lämplighet av samt val av träd.

För att skydda och skapa de bästa förutsättningarna för träd som planteras i gaturummet krävs goda förutsättningar för trädets rötter. Annars finns det risk för att trädet mår dåligt och därmed på sikt kan komma att behöva bytas ut. Trädet blir också känsligare för beskärning, något som utförs oftare i gaturummet än exempelvis parkmiljöer och som kan vara påfrestande för trädet. En annan risk om ett träd inte mår bra är att trädets rötter söker sig uppåt, vilket kan innebära problem med plattläggning som lyfts och blir ojämn. Principerna för uppbyggnad av trädgropar och överbyggnader återfinns i *Teknisk handbok*.

Vid anläggning av träd i gaturummet är det viktigt att trädet får ett erforderligt skydd. I gatumiljöer riskerar träd annars att skadas, vilket kan få stora konsekvenser för trädets välmående och utveckling.

Trädens utsatthet och eventuella siktskymmande effekt i gatumiljöer är därför en faktor som måste beaktas i planering, projektering, byggnation och drift. Exempelvis riskerar ett träd vid påkörning av ett fordon ta så pass stor skada att trädet på sikt dör. Vid plantering av träd i gatumiljö ska därför trädskydd/trädstöd och trädgaller användas. Vid val av utrustning, se *Vägledning för stadens möblering*.

INRIKTNING FÖR TRÄD I GATUMILJÖ

- Bästa möjliga förutsättningar ska skapas för trädets rotsystem.
- Träd som placeras i hårdgjord yta ska förses med stamskydd eller trädstöd. Inom stadskärnan ska träd även förses med markgaller.
- Vid plantering av träd i planteringsyta ska erforderlig uppbinding utföras.
- Vid placering av träd och trädval ska hänsyn tas till omgivande byggnader samt siktförhållanden kopplat till trafikflöden.
- Träd som bär frukt som riskerar bli ett stort driftsproblem bör väljas bort.

Träd längs Apotekaregatan.

Uteserveringar

Uteserveringar i den offentliga miljön uppskattas av många och kan bidra till ett ökat folkliv i innerstaden. Samtidigt kan de även utesluta vissa grupper som inte kan eller vill konsumera den upplevelse som en uteservering utgör. Kommunens uppgift är att skapa en god balans mellan det offentliga rummets funktion som en plats för alla och ytor som hyrs ut till olika aktörer genom markupplåtelse.

För anvisningar kring utformning av uteserveringar hänvisas till Linköpings kommuns skrift *Uteserveringar i staden*. I det här avsnittet behandlas endast hur placeringen av uteserveringar bör utföras i stadens gaturum.

Uteservering i gaturummets möbleringszon

För att skapa ett tilltalande och tillgängligt gaturum när det möbleras med uteserveringar är det flera aspekter som behöver samspela. Beroende på gaturummets disposition (exempelvis om det har en möbleringszon eller inte) och typ av verksamheter som dominerar kan lämpligheten för att anlägga uteserveringar variera. Samtidigt ska gaturummet vara flexibelt och kunna möta upp stadens förändringsförmåga. Gaturummet ska fungera både med och utan uteserveringar, vilket inte alltid är en enkel ekvation. Ett helhetsgrepp behöver därför tas för varje enskild sträcka av en gata, och en bedömning ska göras utifrån attraktivitet, tillgänglighet och typ av verksamheter. Avvägningar och eventuella åtgärder gällande olika perspektiv behöver göras för varje enskild sträcka, såsom exempelvis ökade driftåtgärder (kontinuerlig fogning av smågatstensytor) och extra tillsyn för att bevaka tillgänglighetsaspekten.

Ett fåtal gator inom stadskärnan har speciella förutsättningar avseende karaktär, kulturhistoriska värden och antal fotgängare och därför görs alltid en enskild utredning av lämplighet vid eventuella ansökningar för uteserveringar på dessa gator. Generellt anses lämpligheten att anlägga uteserveringar på dessa gator som låg. Dessa gator inkluderar bland annat Tanneforsgatan, Läroverksgatan, Gamla Storgatan och de historiska titthålen.

INRIKTNING FÖR UTESERVERING PÅ ALLMÄN PLATSMARK

- Hänsyn ska tas till gångflöden, siktlinjer och omkringliggande arkitektur.
- Uteserveringen ska bidra till enhetlighet, tydlighet och överblickbarhet.
- Uteserveringen ska i möjligaste mån bidra till värdeskapandet av platsen, genom ett genomtänkt samspel med platsen och dess förutsättningar/kvaliteter, samt bidra till en tilltalande helhet i stadsrummet.
- Ingrepp i mark som berör det medeltida kulturlagret kräver tillstånd från Länsstyrelsen.
- Placeringen av stolpar och staket ska ta hänsyn till framkomlighet och tillgänglighet samt se till att sopning och rengöring ska kunna utföras på de omkringliggande ytorna.

Uteservering.

Uteservering intill offentligt möblemang.

Konst

Konst bidrar till att göra en plats unik och att ge den ett särskilt värde. När konsten integreras i våra offentliga rum skapar den möjligheter till upplevelser i vardagen som kan ge en ökad livskvalitet. Linköpings kommun arbetar med 1%-regeln för konst. Det innebär att 1% av byggkostnaden vid ny-, om- och tillbyggnad av offentliga lokaler, platser och byggnader avsedda för offentlig verksamhet, avsätts till konstnärlig gestaltning. Målet för kommunens konstverksamhet med huvudinriktning på samtidskonst är att konsten ska hålla en hög kvalitet och engagera så många som möjligt.

Konsten kan berätta om en plats, dess historia, utveckling och det den är idag. Konsten är gränsöverskridande och kan tala till oss utan ord. Därför kan konst vara en brygga mellan människor och öka vår förståelse och respekt för varandra. Konsten är till för alla och ska vara en naturlig del i våra offentliga rum i hela staden. Genom konst kan en plats eller ett stadsrum påverkas och tillföras nya upplevelser.

INRIKTNING FÖR KONST

Följande gäller vid samverkan kring offentlig konst:

- Processen för offentlig konst i stadsrummet sker i samverkan mellan Miljö- och samhällsbyggnadsförvaltningen och Kultur- och fritidsförvaltningen genom Linköping offentlig konst, en del av Linköpings konsthall Passagen. Kultur- och Fritidsförvaltningen är budgetansvariga för de budgetmedel som

Konst på Hospitalstorget.

varje år avsätts från Samhällsbyggnadsnämnden (SBN) investeringsbudget för produktion av konst. Budgeten omfattar det arbete från båda förvaltningarna som behövs för att genomföra konstprojekten i sin helhet samt alla kostnader som är kopplade till verkets genomförande som exempelvis konstprojektledning, ledningar i mark, fundament och eventuell belysning. Kultur- och Fritidsförvaltningen ansvarar för verkens konstnärliga kvalitet samt framtida skötsel och förvaltning.

- Valet av plats för offentlig konst som ska genomföras nästkommande budgetår sker årligen på ett planeringsmöte i en arbetsgrupp sammansatt av tjänstepersoner från Stads- miljöavdelningen på Miljö- och samhällsbyggnadsförvaltningen samt från Passagen på Kultur- och fritidsförvaltningen. Då avgörs också hur den årliga budgeten ska disponeras gällande verkens omfattning och antal. Val av lämpliga konstnärer för respektive plats liksom val av verk vid parallella uppdrag avgörs också i den gemensamma arbetsgruppen. Beslut om genomförande av ett specifikt verk fattas av Kultur- och fritidsnämnden. Beslutet informeras om i Samhällsbyggnadsnämnden.
- Platserna väljs ut med utgångspunkt i kommunala mål, aktuella stadsbyggnadsfrågor och de olika investeringsprojekt som pågår inom Miljö- och samhällsbyggnadsförvaltningen. Platser som är aktuella för konst ska vara allmän platsmark som förvaltas av Miljö- och Samhällsbyggnadsförvaltningen. Konsten ska vara av permanent karaktär, bestående över tid och vara anpassad till den plats och användning den är avsedd för. Framtida krav på verket gällande skötsel och förvaltningsfrågor ska hanteras tidigt i processen. För skötselinsatser kopplade till verket som påverkar allmän plats ska Miljö- och samhällsbyggnadsförvaltningen informeras.
- Miljö- och samhällsbyggnadsförvaltningen ska bidra och bistå i processen gällande olika typer av stadsbyggnadsfrågor, tekniska förutsättningar, kulturhistoria och samordning med angränsande pågående projekt.

El- och teknikutrustning

Flera av stadens aktiviteter är beroende av en fungerande infrastruktur av el och teknik. Den är en del av det offentliga rummets nödvändiga utrustning, och en god tillgång och nåbarhet skapar flexibilitet och ökar möjligheterna för olika typer av event, aktiviteter och händelser att äga rum.

El- och teknikutrustning

När det gäller el- och teknikförsörjning i stadens offentliga rum ska den vara underordnad och ta så lite visuellt utrymme som möjligt. Den ska ges en samordnad utformning, så att de är lätta att känna igen för de aktörer som behöver använda dem. Utrustningen kan utgöras av skåp eller pollare och strävan ska vara att de utförs i minsta möjliga storlek.

El- och teknikutrustning i form av skåp och pollare ska om möjligt organiseras så att de smälter in så mycket som möjligt på platsen. De ska placeras så att de inte tar någon visuell plats och i största möjliga mån i periferin, exempelvis intill en fasad. Om en placering längs platsens kanter är svår att uppnå bör utrustningen placeras i möbleringszoner, intill annan möblemang. De ska inte placeras fristående, utan ska integreras med eftertanke i sin miljö.

El- och teknikutrustning ska utföras enligt färgprogrammet för ståldetaljer, RAL 7016. Ibland kan RAL 7010 användas i extra känsliga miljöer. I möjligaste mån ska el- och teknikskåp förbehandlas mot klotter.

INRIKTNING FÖR EL- OCH TEKNIK-UTRUSTNING

Följande gäller vid placering av teknikskåp:

- Tekniska apparater bör ges en samordnad utformning och en diskret placering.
- Hänsyn ska tas till platsens förutsättningar och kvaliteter och utrustningen ska ha en underordnad roll i sitt sammanhang.
- Färg på utrustningen följer färgprogrammet under kapitlet *Färgsättning*.
- Det ska vara lätt att städa utrustningen och marken under och intill. Löv, papper och skräp ska inte fastna och kilas in i vinklar och vrår.
- Utrustningen ska placeras så att de inte riskerar att bli påkörda av exempelvis driftfordon.
- Vid användning av skåpen ska lösa kablar dras så att eventuell snubbelrisk minimeras.

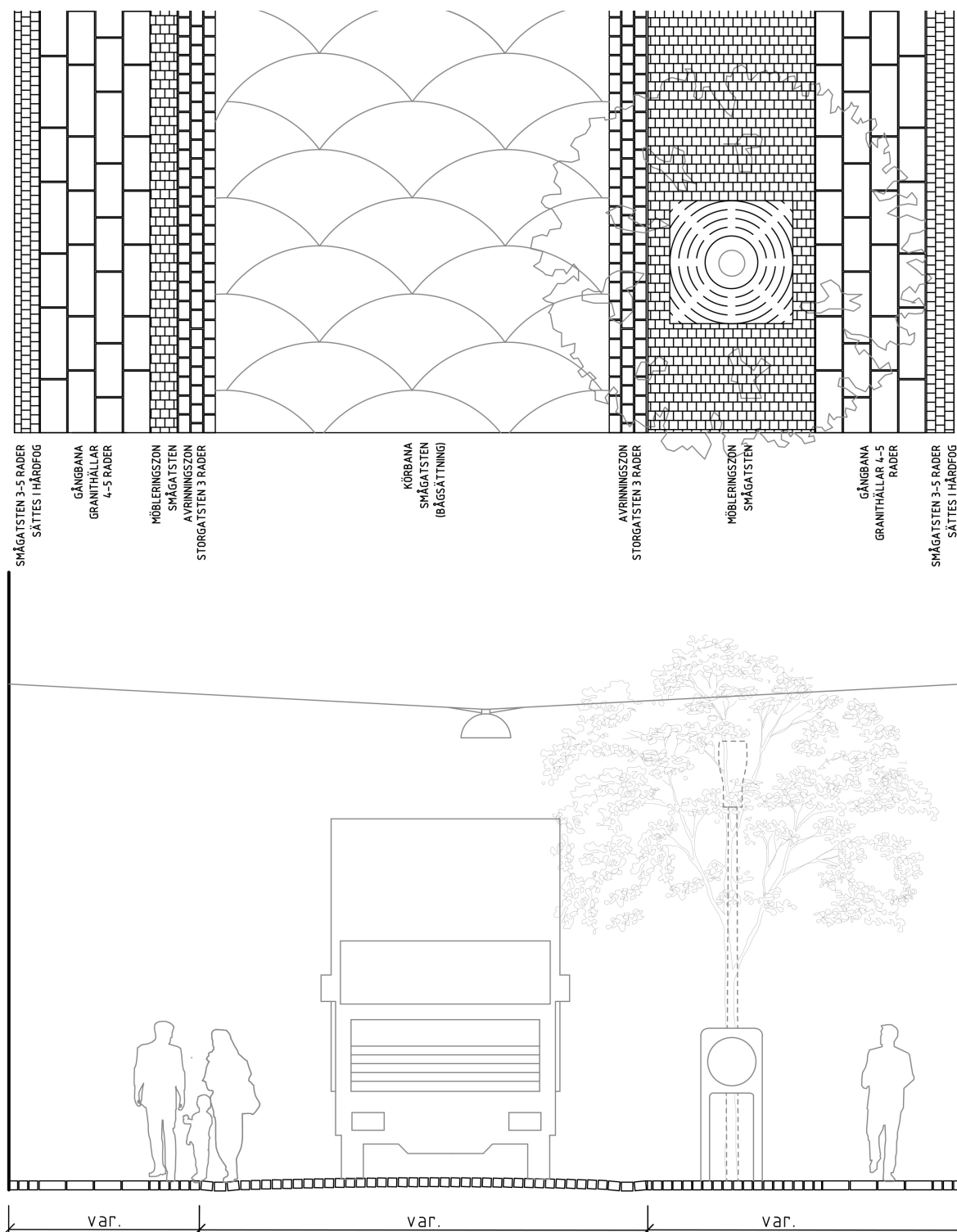
Lackerade el- och teknikskåp stadskärnan (gestaltungs-nivå 1).

Obehandlade el- och teknikskåp innerstaden (gestaltungs-nivå 2).

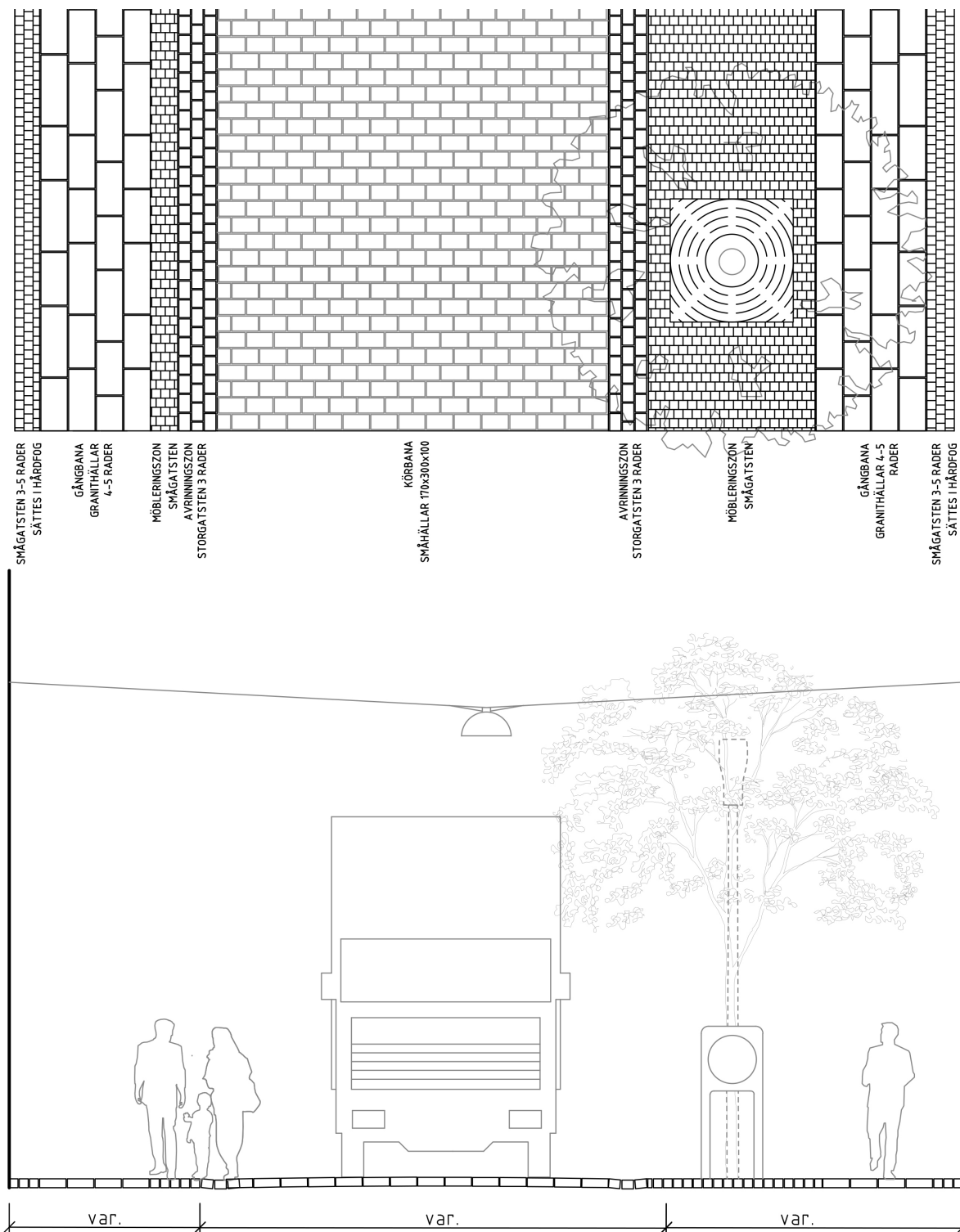
4. Bilaga - typsektioner

Typsektion gränd typ A (gestaltningsnivå 1)

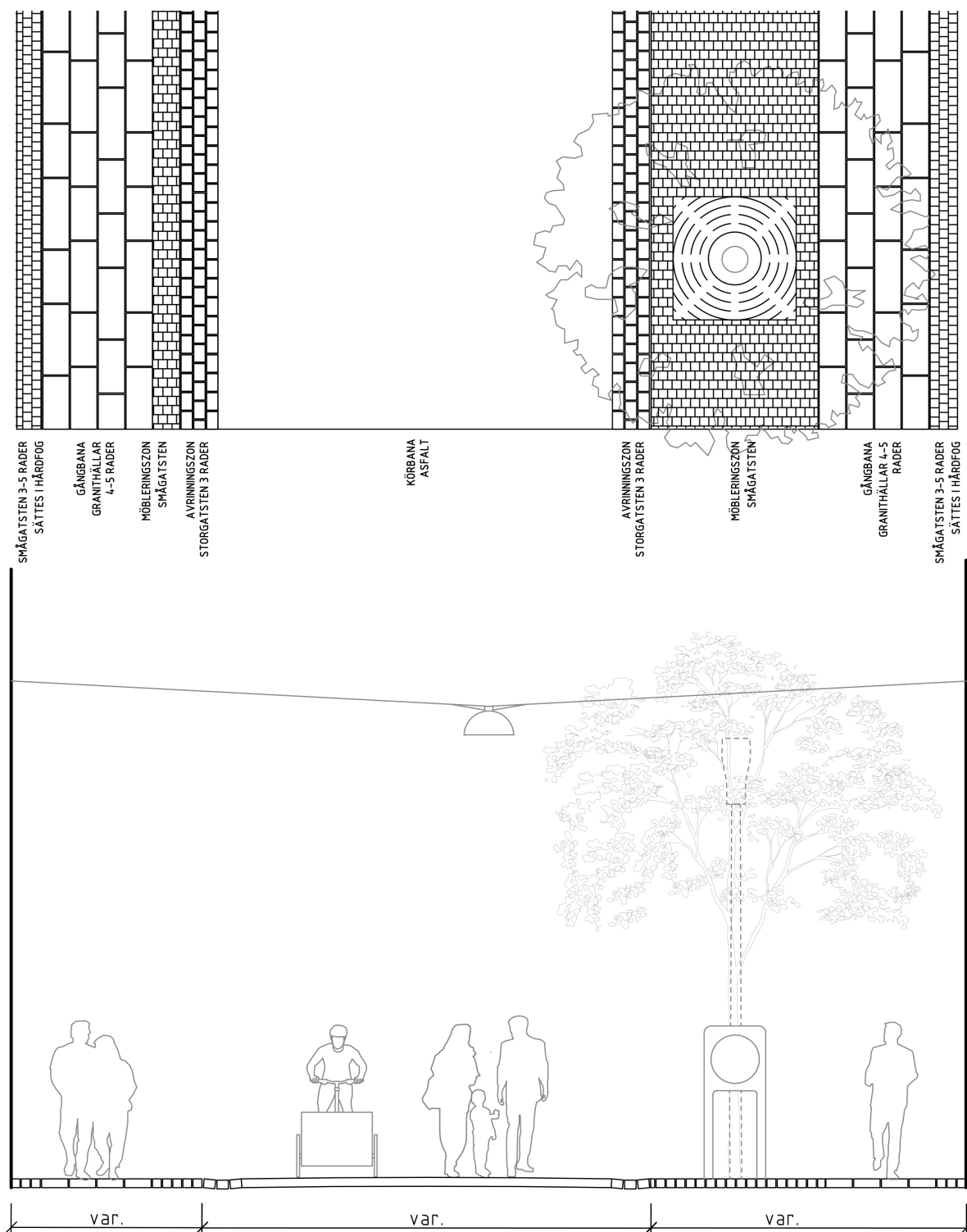
Gränd typ A. Mittytan består av flammad smågatsten.

Typsektion gränd typ B (gestaltningsnivå 1)

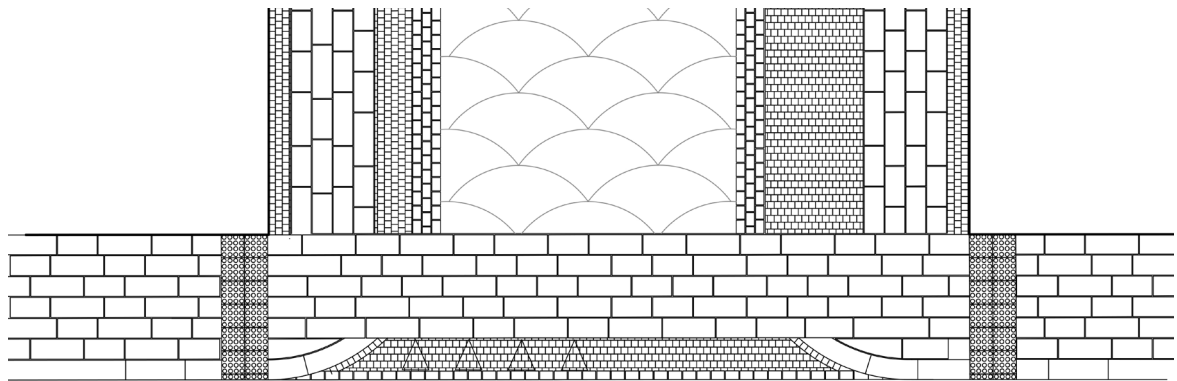
Gränd typ B. Mltytan består av flammade småhällar.

Gränd typ C

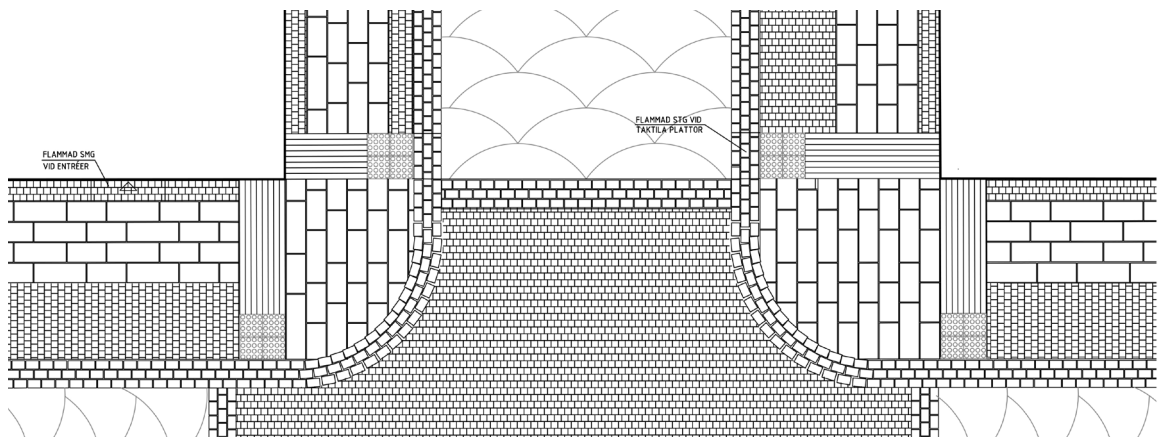

Gränd typ C. Mittytan består av asfalt.

Hierarkier och korsningar stadskärnan

Stadsgata typ A möter gränd

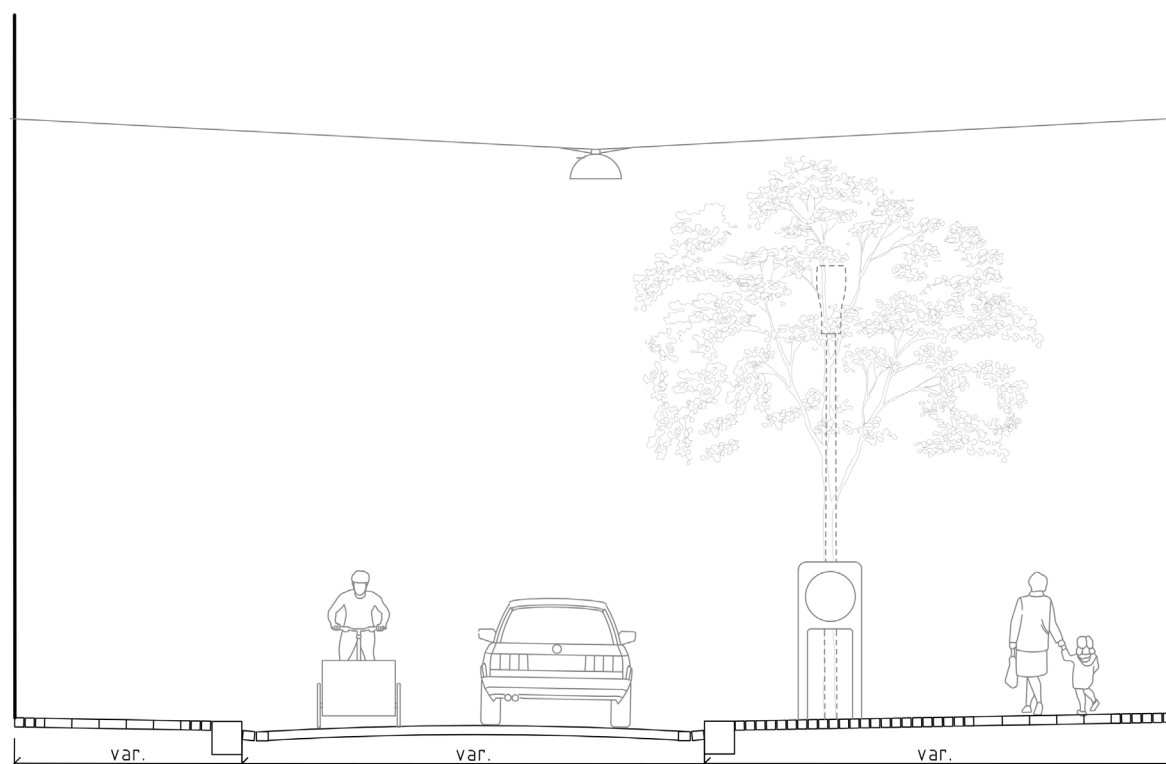
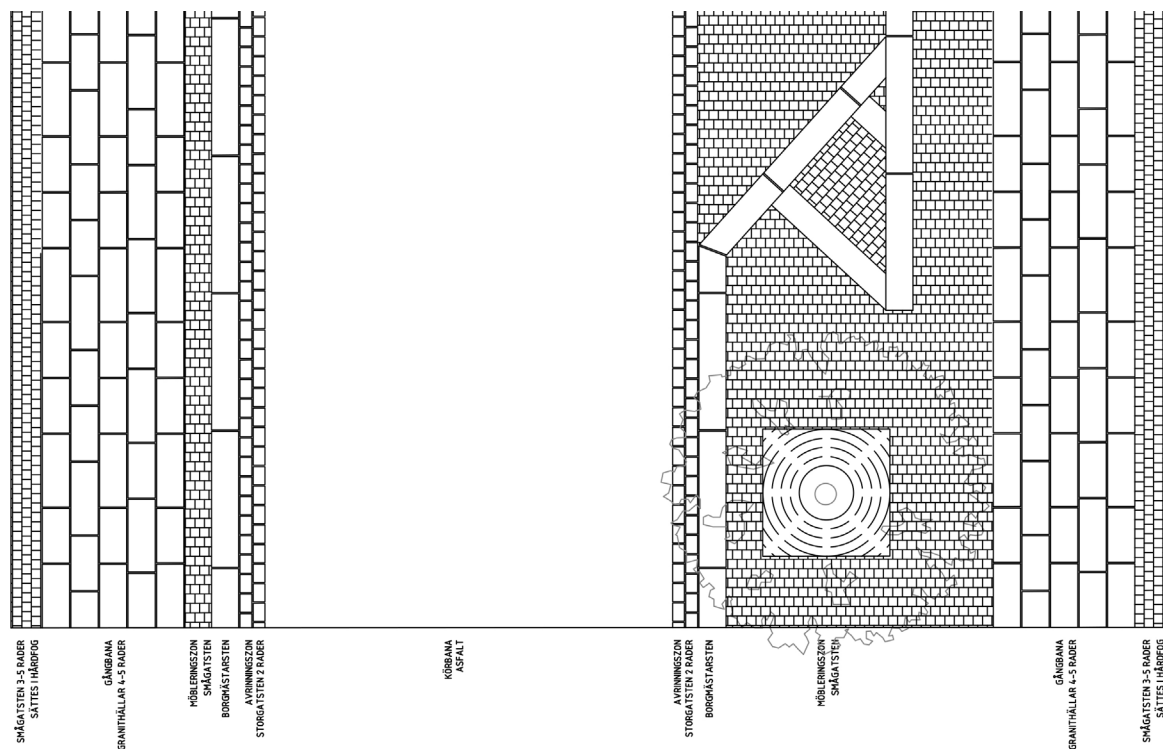

Gränd möter gränd (korsning)

Stadsgata typ A

Stadsgata i en bebyggelsestruktur av kvartersstad i stadskärnan.

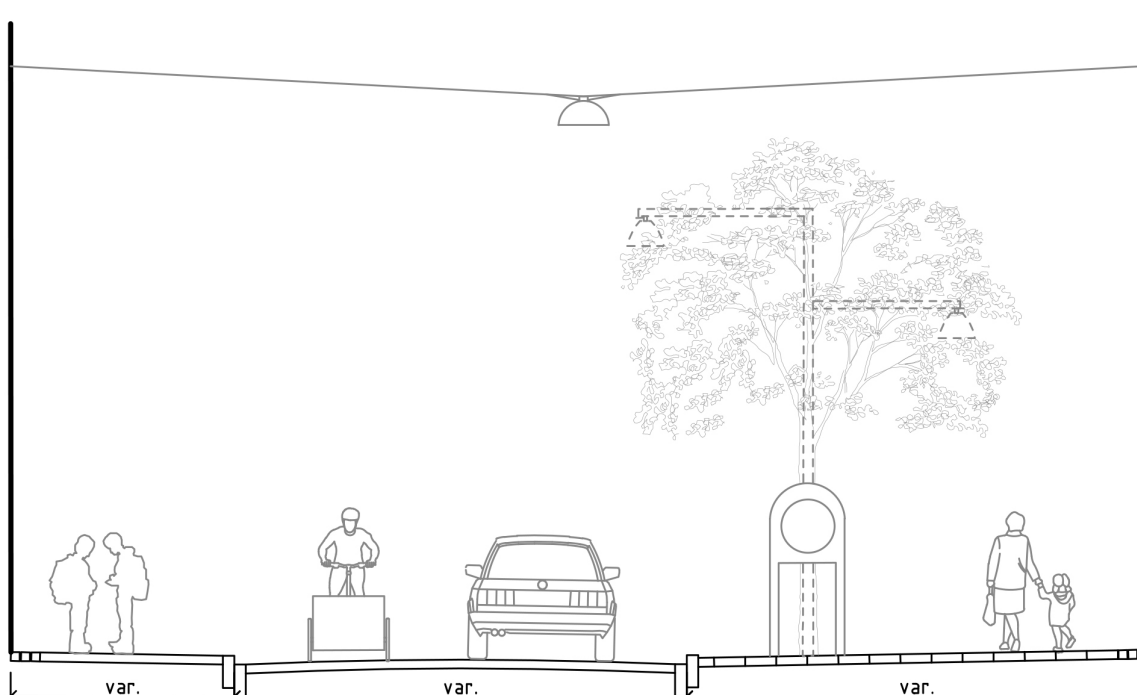
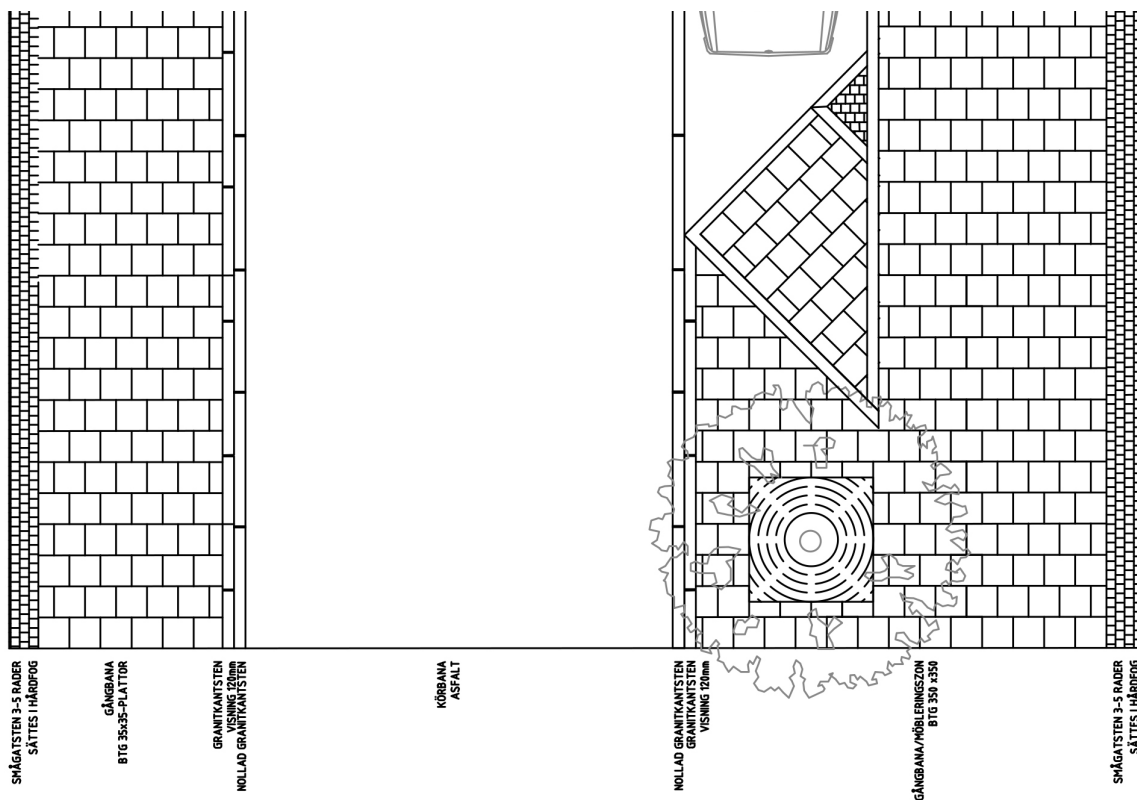
Trafikflödena är måttliga och cykel samsas med biltrafik.

Stadsgata typ B

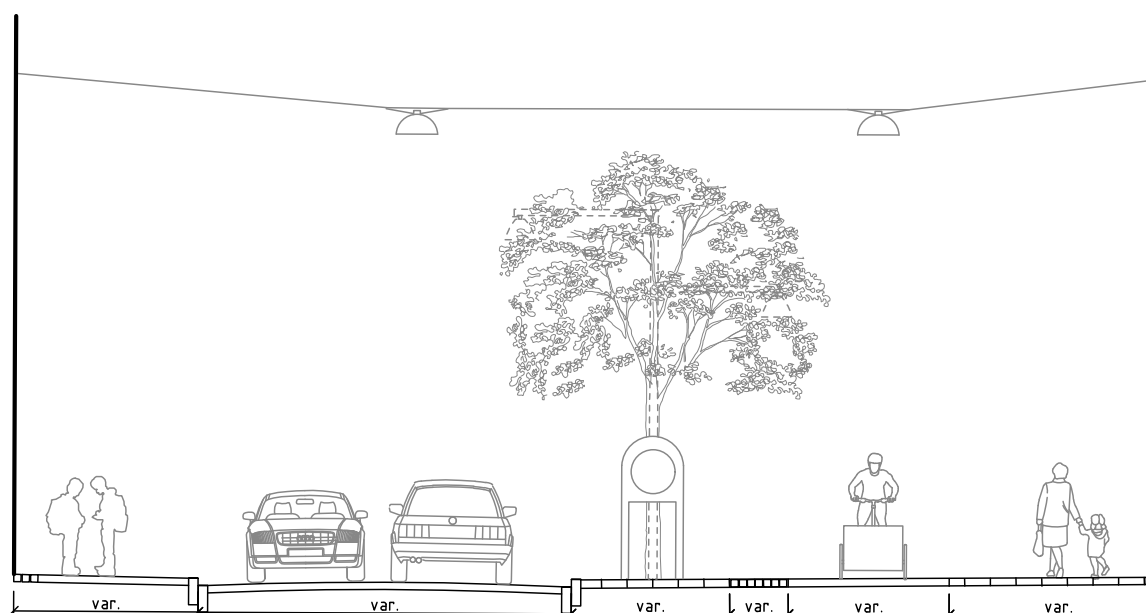
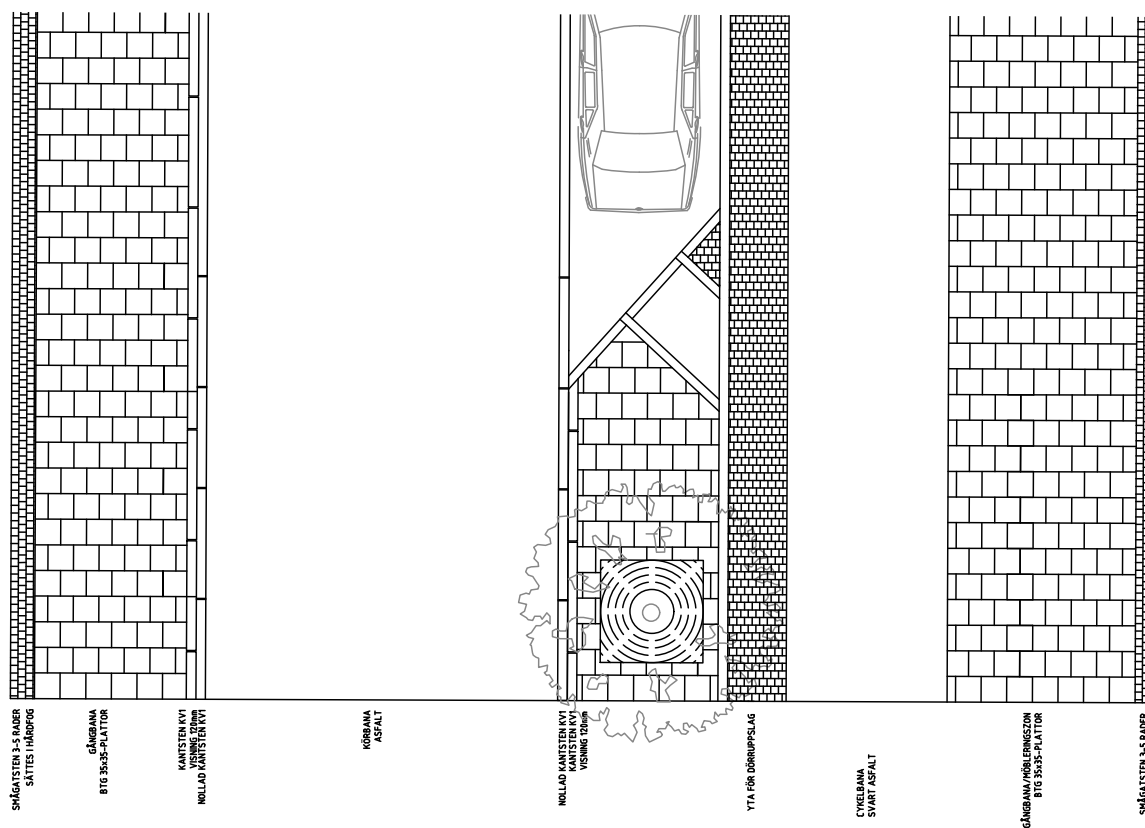
Stadsgata i en bebyggelsestruktur av kvartersstad i innerstaden.

Trafikflödena är måttliga och cykel samsas med biltrafik.

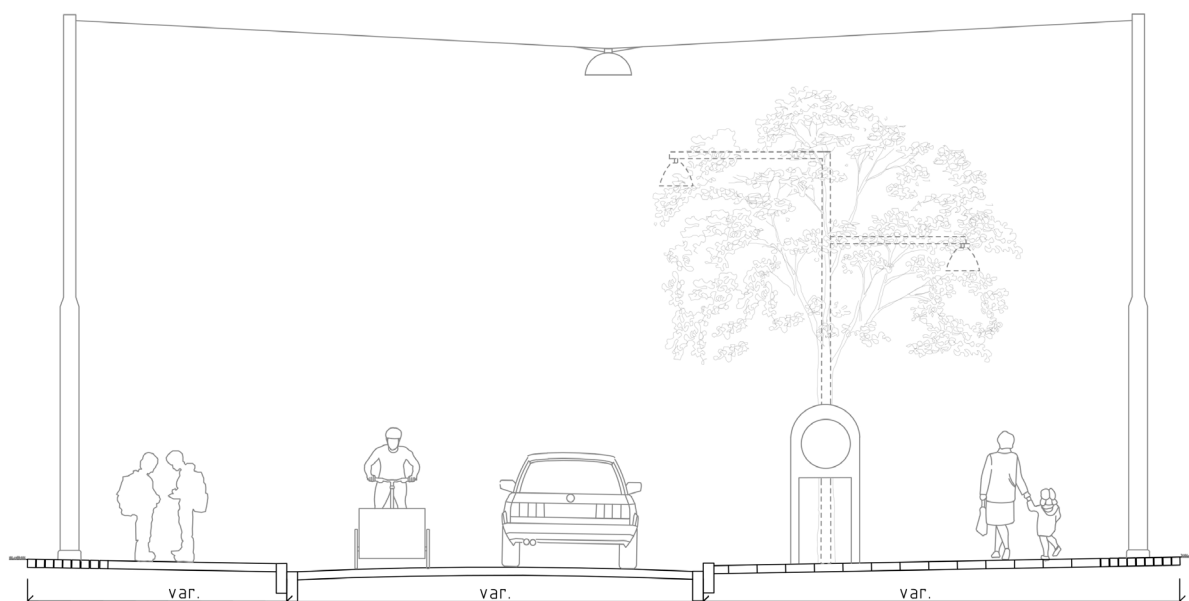
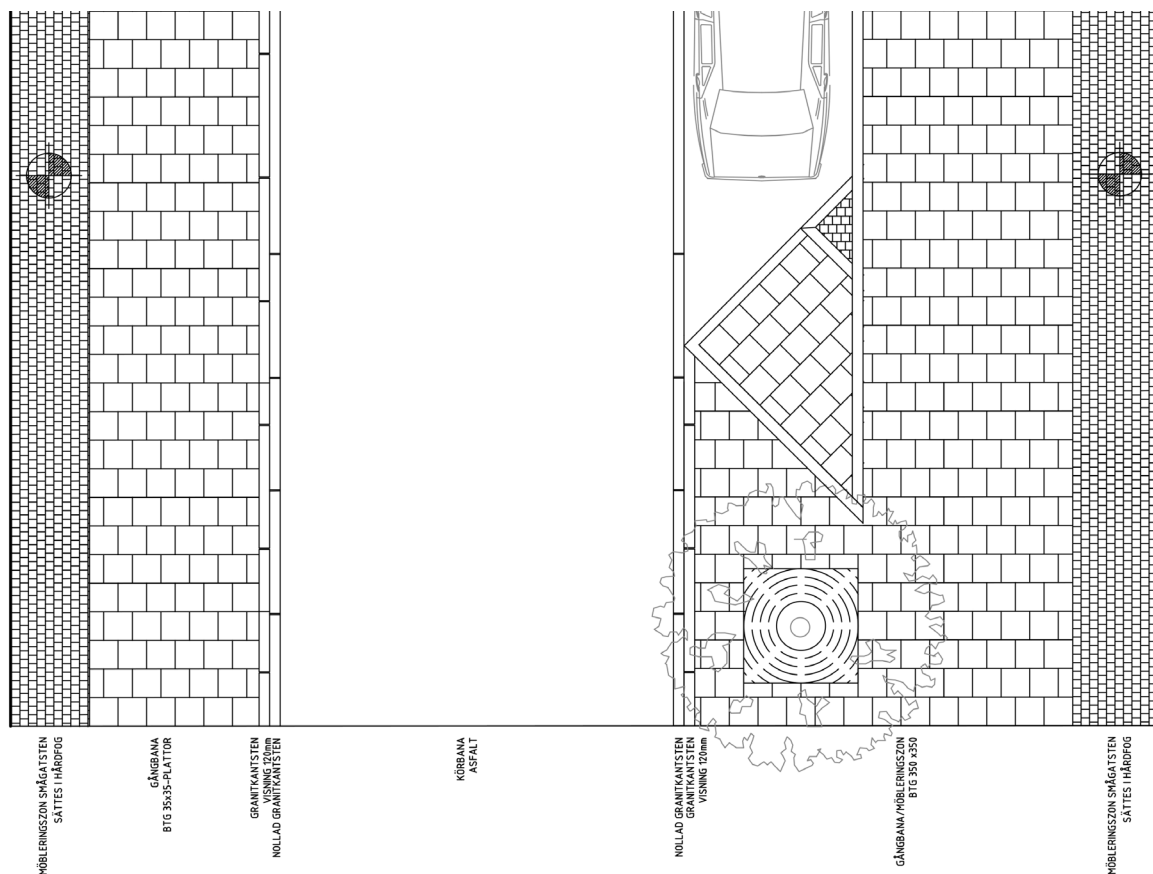
Stadsgata typ B med separat cykelbana

Stadsgata i en bebyggelsestruktur av kvartersstad i innerstaden.
Trafikflödet med exempelvis busstrafik motiverar separata cykelbanor.

Stadsgata typ B med linspänd belysning på stolpe

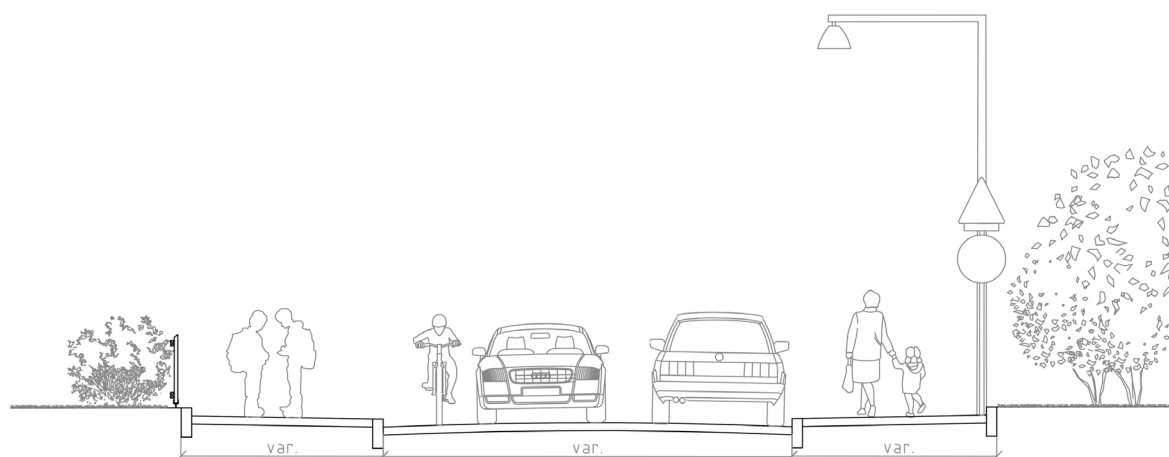
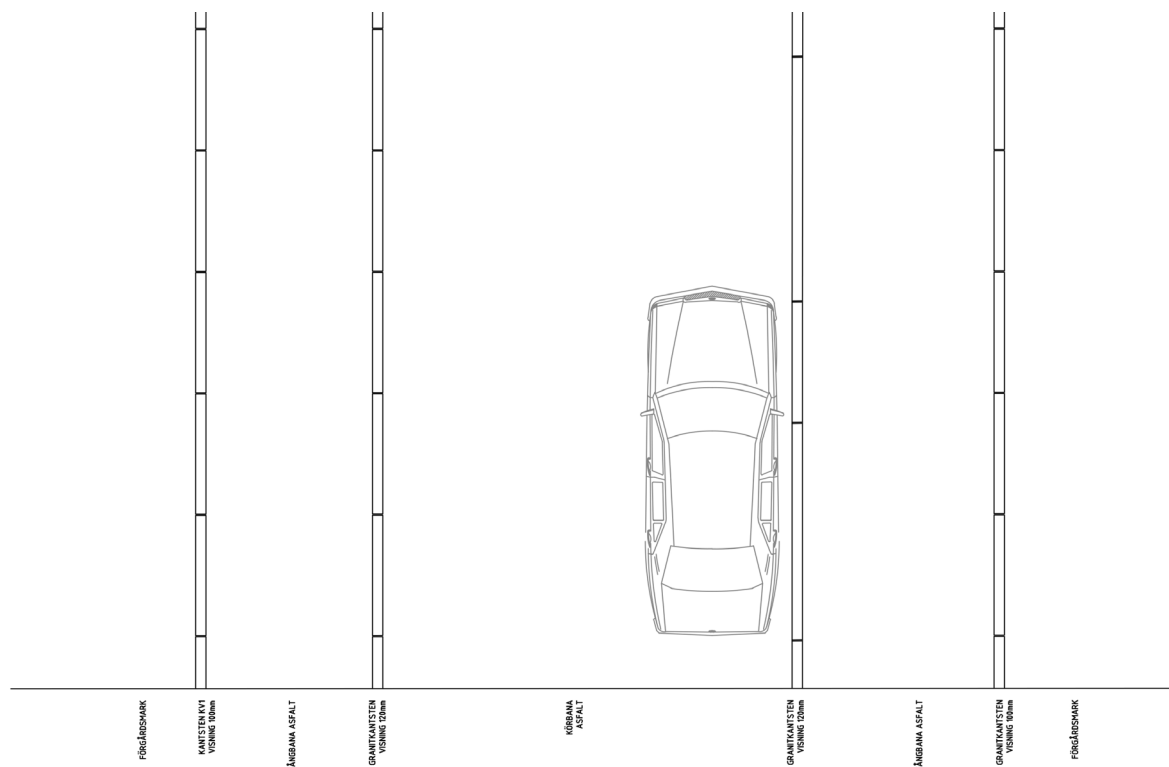
Stadsgata i innerstaden med belysningsarmaturer av typ linspänn monterad på stolpe.
Kan användas i gatussektioner där möjlighet för infästning i fasad inte är möjlig.

Stadsgata typ C Smalare sektion

Stadsgata typ C av bostadskaraktär.

Trafikflödena är måttliga och cykel samsas med biltrafik. Gaturummets är relativt smalt och rymmer endast körbana och smalare trottoarer.

Stadsgata typ C Bredare sektion

Stadsgata typ C av bostadskaraktär.

Trafikflödena är måttliga och cykel samsas med biltrafik. Gaturummet är relativt brett och tillåter en möbleringszon med både kantstensparkering och träd.

